

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 23 (2023), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2023

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je vpisan v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

MARIJAN PREMOVIČ: The Medieval Tradition in the Ideology of the Karadordevič Dynasty	293
<i>Srednjeveška tradicija in ideologija Karadordevičev</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Karadordeviči in slovenske politične stranke 1918–1941	313
<i>The Karadordevičs and Slovenian Political Parties, 1918–1941</i>	
TAMARA GRIESSER-PEČAR: Slovenska katoliška cerkev in Karadordeviči	361
<i>Slovenian Catholic Church and the Karadjordjevič Dynasty</i>	
ANDREJ RAHTEN: Zunanjepolitični koncept kneza Pavla	397
<i>Foreign Policy Concept of Prince Paul Karadordevič</i>	
DARJA KEREC: Karadordeviči in Prekmurje	427
<i>Karadjordjevičs and Prekmurje</i>	
MIRA MILADINOVIČ ZALAZNIK: S srbskim patriarhom Gavrilom pri Windisch-Graetzih o Jugoslaviji pod žezlom Karadordevičev	459
<i>The Serbian Patriarch Gavrilo at Windisch-Graetz Family Discusses Yugoslavia Under Karadordevič's Scepter</i>	
IVAN SMILJANIČ in PETER MIKŠA:	
" Bronasti lik Največjega Jugoslovena ": javni spomeniki Karadordevičem na Slovenskem.....	489
<i>"Bronze Figure of the Greatest Yugoslav": Public Monuments to the Karadordevič Dynasty in Slovenia</i>	
BOŽO REPE: Karadordeviči in vladarska ideologija pri Slovencih	529
<i>The Karadordevičs and the Ruler's Ideology Among Slovenes</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 565

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 569

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2023-09

Karađorđevići in slovenske politične stranke 1918–1941

Jurij Perovšek

Dr., znanstveni svetnik, emeritus
Andraž nad Polzelo 398, SI–3313 Polzela, Slovenija
e-pošta: jurij.perovsek@gmail.com

Izvleček:

Slovenci so novo dinastijo, ki jim je zavladata z oblikovanjem jugoslovanske kraljevine, v večinskem delu svoje politike sprejeli. Tudi v republikansko usmerjenih strankah, razen v posameznih primerih, do Karađorđevićev niso izražali posebnega nasprotovanja. Med ljudstvom je sicer tudi prihajalo do zavračanja monarhije in njenih kraljevskih predstavnikov, vendar lahko rečemo, da je med slovensko politiko in Karađorđevići vladalo sobivanje. Kralj Aleksander I. Karađorđević se je lahko oprl na za to vedno pripravljene politike ene ali druge barve, dolga leta je zelo cenil katoliškega prvaka in vodilnega slovenskega politika v Kraljevini SHS/Jugoslaviji dr. Antona Korošca. Po kraljevi smrti leta 1934 je Korošec dobro sodeloval s prvim kraljevskim namestnikom knezom Pavlom Karađorđevićem. Odnos slovenske politike do dinastije je označevalo spoštovanje. Svoj vpliv sta imela tudi zgodovinska privajenost na monarhistično vladavino in vrednostno politično razumevanje Karađorđevićev kot mejnikov s habsburško dobo. Karađorđevići so s Slovenci imeli srečno roko.

Ključne besede:

Kraljevina SHS/Jugoslavija, Karađorđevići, kralj Peter I., kralj Aleksander I., kralj Peter II., knez Pavle, slovenska politika, dr. Anton Korošec

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 23 (2023), št. 2, str. 313–360, 164 cit., 17 slik

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

O republiki, monarhiji in Karadorđevićih na poti v jugoslovansko kraljevsko državo

Pogledi slovenske politike na kraljevsko dinastijo Karadorđevićev v času med svetovnjima vojnama so bili, skladno z usmeritvami posameznih političnih strank in drugih subjektov, različni po njihovih opredelitvah in vrednostni razgibanosti. Za obdobje med vojnama se naš preudarek odnosa slovenske politike do Karadorđevićev osredinja na Kraljestvo oziroma Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS)/Jugoslavijo,¹ kjer je živel v neposrednem razmerju med narodom, državo in kraljevo dinastijo.

Med slovenskimi strankami, ki so vstopile v Kraljevino SHS, so se razlike v pogledih na obliko vladavine in s tem na Karadorđeviće pokazale že v procesu jugoslovanske združitve oziroma v času obstoja Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS). Ko so na veliki narodni manifestaciji 29. oktobra 1918 v Ljubljani pretrgali državnopravne vezi z Avstrijo, med dvignjenimi napisi, ki so jih nosili zbrani manifestanti in so pozdravljali tudi združitev s Srbijo, značilno ni bilo gesla s pozdravom dinastiji Karadorđevićev.² Prav tako je istega dne eden od odločilnih usmerjevalcev slovenskega katoliškega gibanja, ljubljanski knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič, v svojem *Dnevniku* zatrdil, da so "naši kmetje /.../ vsi republikanci".³ Dva dni kasneje je glasilo katoliške Vseslovenske ljudske stranke (VLS) *Slovenec* na prvi strani z velikimi črkami zapisal "Žive-la republika!"⁴ Ko so 10. novembra 1918 socialni demokrati na shodu v Ljubljani zahtevali republiko,⁵ je Jeglič ocenil, da bodo sedaj "pa naši bolj lahko prišli z republiko na dan".⁶ VLS je nato do 23. oziroma 24. novembra 1918, ko so v Osrednjem odboru zagrebškega Narodnega Vijeća SHS, vrhovnega organa oblasti v Državi SHS, odločali o njeni združitvi s kraljevinama Srbijo in Črno goro, zagovarjala republikansko stališče;⁷ njeni predstavniki so nato popustili večinskemu mnenju v Narodnem Vijeću, ki je o združitvi s Srbijo in Črno goro vsililo sklep o uveljavitvi monarhističnega načela. Drugače pa je VLS, ki je priznavala velike zasluge karadorđevićeve dinastije za srbski narod, do tedaj pojasnjevala, da

¹ Do leta 1920 je bilo jugoslovansko državno ime Kraljestvo SHS, nato Kraljevina SHS, od leta 1929 pa Kraljevina Jugoslavija.

² Janko Pleterski, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914–1918* (Ljubljana, 1971), str. 264–265.

³ *Jegličev dnevnik: znanstvenokritična izdaja*, ur. Blaž Otrin in Marija Čipić Rehar (Celje–Ljubljana, 2015), str. 765 (dalje: *Jegličev dnevnik*).

⁴ "Živela republika!", *Slovenec*, 31. 10. 1918, št. 251, str. 1.

⁵ "Veličasten shod v Mestnem domu v Ljubljani", *Naprej*, 11. 11. 1918, št. 258, str. 1.

⁶ *Jegličev dnevnik*, str. 767.

⁷ Jurij Perovšek, *Slovenski prevrat 1918: položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 2018), str. 235–237, 241–242, 262, 269 (dalje: Perovšek, *Slovenski prevrat 1918*).

nismo republikanci ad hoc in ne za to, da bi onemogočili ravno Karadjordjevi dinastiji, da zasede jugoslovanski prestol. Ker smo marveč [namreč – op. J. P.] načelno za republiko, odklanjamo seveda monarhijo, najsi bo pod Petrom [srbski kralj Petar I. Karađorđević – op. J. P.] ali Karlom [Habsburškim – op. J. P.]. Toda isto-tako pa smo dolžni izjaviti, da bomo v slučaju, da ustavodajna skupščina sklene monarhijo, sicer še dalje dvigali svoj republikanski prapor, da pa bomo vseskozi lojalno in iskreno delovali za blagor mlade države Slovencev, Hrvatov in Srbov.⁸

V drugi polovici novembra 1918 se je ob vprašanju monarhije, Karađorđević in republike znova ustavil tudi škof Jeglič. 22. novembra 1918 je zaradi negotovih mednarodnih in notranjepolitičnih razmer ocenil, da "mora priti monarhija, kateri bi bil na čelu Aleksander [Karađorđević – op. J. P.]. Sestaviti se mora skupno ministrstvo pod regentom Aleksandrom". In pripisal: "Kako hudo bo za nas, ako pridemo pod pravoslavnega kralja, potem ko smo zapustili katoliškega cesarja! *Deus misereatur nostri!* [Bog se nas usmili! – op. J. P.]" Štiri dni kasneje je sicer mislil, da je večina Srbov za republiko in da bodo Srbi "sami kmalu vrgli Karagjorgjevičev dinastijo".⁹ A tako le ni bilo in skoraj točno dva meseca kasneje – po združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije (tej sta se 25. oziroma 26. novembra 1918 priključili Vojvodina in Črna gora) 1. decembra 1918 v Kraljestvo SHS – je duhovnike svoje škofije "za pravo orientacijo potreben ali vsaj koristen pouk" seznanil, da ima kralj Peter I. glede umora Aleksandra Obrenovića v junijskem prevratu leta 1903 čiste roke. Regent Aleksander pa je povsem demokratičen. Vedel ni tudi, "od kod čuden predsodek zoper pravoslavnega regenta in zoper pravoslavno ljudstvo".¹⁰ Ob tem naj pripomnimo, da je glasilo VLS za podeželje *Domoljub* še neposredno pred jugoslovansko združitvijo pisal, da je kralj "v sedanjem času /.../ samo nepotrebna šara, ki povzroča nepotrebne stroške, koristi ne prinaša nobene".¹¹ Pristaši liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) "so pa za kralja Petra. Zakaj, to nas ne briga in pravico imajo biti za to ali ono."¹²

Zelo jasno republikansko stališče, od katerega tudi ni odstopila, je imela Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS). 4. novembra 1918 je strankino glasilo *Naprej* oklical republikanski čas – "Njegovo veličanstvo: ljudstvo seda na prestol".¹³ JSDS je svoje republikansko stališče izrazito poudarila v pobijanju

⁸ "Jugoslavija", *Slovenec*, 13. 11. 1918, št. 261, str. 1.

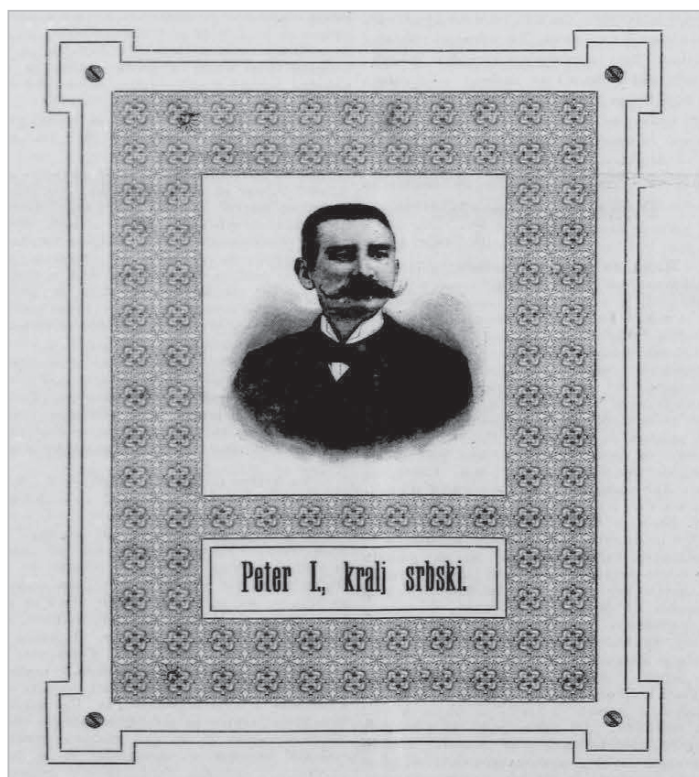
⁹ *Jegličev dnevnik*, str. 767, 768–769.

¹⁰ † Anton Bonaventura, škof, "Duhovnikom", *Ljubljanski škofijski list*, št. 2 (1919), str. 14. Desetletje kasneje je Jeglič o vlogi Petra I. Karađorđevića junijskem prevratu pisal drugače. 11. 1. 1929 je v svojem *Dnevniku* zapisal, da je Peter I. sodeloval pri umoru zadnjega Obrenovića in da je bil v to menda zapleten tudi Aleksander (*Jegličev dnevnik*, str. 1010–1011).

¹¹ "Nauki ranjke Avstrije – Jugoslaviji", *Domoljub*, 28. 11. 1918, št. 48, str. 2.

¹² "Politični obzornik: grda sredstva", *Domoljub*, 28. 11. 1918, št. 48, str. 2.

¹³ "Za republiko", *Naprej*, 4. 11. 1918, št. 252, str. 2.

Prva fotografija kralja Petra I. Karađorđevića v slovenskem političnem časopisju (*Edinost*, 16. 6. 1903, št. 133, str. 1)

monarhističnega vodila Jugoslovanske demokratske stranke, ki ga je ta poudarjala v pričakovanju skupne države s Srbijo. Med njenimi privrženci je veljal vzклик "naj živi naš kmetijski kralj Peter [Karađorđević – op. J. P.], prvi kralj vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov!"¹⁴ *Naprej* je na to odgovarjal, da se je JDS postavila "popolnoma na stališče jugoslovanske monarhije, ki naj dobi svojega reprezentanta v osebi srbskega kralja Petra oziroma Aleksandra". Naklonjenosti Srbom in njihovemu junaškemu boju v svetovni vojni nikakor ni oporekal, toda zaradi njih

agitirati za monarhistično državo je že preveč rodoljubno. Zapostavljati zaradi oseb blaginjo celega naroda, se pravi grešiti nad njim. Da bi bili Srbi tako strašno zaljubljeni v svojega kralja, je le pretirana domišljavost, in tudi ako bi bilo to res, kar pa ni, ne gre zaradi enega [srbskega – op. J. P.] dela naroda zapostaviti interese dveh delov istega naroda [Slovencev in Hrvatov – op. J. P.].¹⁵

¹⁴ "Neinformiranost", *Slovenski narod*, 21. 11. 1918, št. 275, str. 1.

¹⁵ "Malo odgovora", *Naprej*, 23. 11. 1918, št. 269, str. 2.

Prva upodobi-
tev Aleksandra
Karadorđevića v slo-
venskem političnem
časopisju (*Narodni
list*, 3. 11. 1910, št. 44,
str. 5)¹⁶

Monarhija je času neprimerna državna oblika.¹⁷ Pomenila bi tudi nevarnost, da se s tem ustvari diktatura ene, Aleksandrove, osebe. Na to je opozarjala tudi VLS. JSDS je zagovarjala socialno republiko. Končno besedo v vprašanju monarhije ali republike naj bi imela bodoča konstituenta. Če sklene monarhijo, naj bo monarhija, če sklene republiko, naj bo republika.¹⁸

¹⁶ Ob tem je treba opozoriti, da so prvo fotografijo prestolonaslednika Aleksandra na Slovenskem posneli v času njegovega bivanja v Rogaški Slatini julija 1909. Hrani jo Muzej novejšje zgodovine Celje. Objavljena je v Marija Počivavšek, "Kralj Aleksander med nami: pozdravljen Aleksander, naš kraljevič", v: *Kralj Aleksander med nami*, ur. Marija Počivavšek (Celje, 2009), str. 9. Glej tudi Sara Špelec, "Zaboga, saj sem vendar jaz na pol Slovenec!": naš najdražji gost kralj Aleksander I. Karadorđević v slovenski časopisni zapuščini (1918–1934) (Ljubljana, 2017), str. 68 (dalje: Špelec, "Zaboga, saj sem vendar jaz na pol Slovenec!").

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Perovšek, *Slovenski prevrat 1918*, str. 262–263, 269. O republikanskem stališču JSDS glej tudi str. 239–240, 245.

Liberalci so se postavili v trdo monarhistično držo. Razpravljanje o vprašanju republike ali monarhije je bilo zanje sploh neumestno,¹⁹ saj je, kot je poudaril predsednik JDS in ljubljanski župan dr. Ivan Tavčar, vprašanje organizacije jugoslovanske države "*mogoče rešiti zgolj le na podlagi razmer, katere vladajo danes v kraljevini srbski*".²⁰ V tem smislu je v *Slovenskem narodu* pisal tudi ljubljanski magistratni ravnatelj dr. Miljutin Zarnik, ki je svaril, da se lahko Srbija odvrne od Slovencev in Hrvatov, če jim bodo vsiljevali republikansko idejo.²¹ To je prav tako izrekel neimenovani srbski politik, ki se je konec novembra 1918 mudil v Ljubljani. V razgovoru, objavljenem v liberalnem *Slovenskem narodu*, je dejal, da Srbi iz kraljevine ne bodo privolili v spremembo državne oblike in ne bodo trpeli, da drugi odločajo o njihovi dinastiji. Ne sprejemajo niti razprave o obliki vladavine. Ne želijo nič drugega kot enotno centralistično monarhijo pod današnjo dinastijo. Če se Slovenci in Hrvati ne morejo otestiti zmot in blodenj republikanske mrzlice, naj hodijo svoja pota, Srbi pa bodo krenili na svoja.²² JDS in njeni vidni predstavniki so monarhistično stališče večkrat podprli,²³ na že omenjeni seji Osrednjega odbora Narodnega Vijeća posebej dr. Otokar Rybař, ki je izjavil, da "moramo biti za monarhijo, ker smo nezreli za republiko".²⁴

1. decembra 1918 je vstala karađorđevićvska jugoslovanska država. Narodna vlada SHS v Ljubljani (Narodna vlada) je 4. decembra v telegramu prestolonasledniku Aleksandru Karađorđeviću njen nastanek "z iskrenim navdušenjem" pozdravila ter kralju Petru I. in Aleksandru zaželela vso srečo.²⁵ Aleksander se je 8. decembra 1918 vladi zahvalil v slovenščini in jo zaprosil, da Slovincem izroči Petrov in njegov kraljevski pozdrav.²⁶ Dober teden kasneje je Narodna vlada Aleksandru čestitala še za rojstni dan (17. december). Poudarila je, naj mu, "ko praznuje slovenski narod prvokrat Vaš rojstni dan, /.../ dodeli Bog mnogo let srečnega in blagoslovljenega vladanja".²⁷ Prestolonaslednikov rojstni dan so

¹⁹ Prav tam, str. 238, 243–245.

²⁰ – r. (Ivan Tavčar), "Republika?", *Slovenski narod*, 23. 11. 1918, št. 278, str. 1.

²¹ Miljutin Zarnik, "Biti ali ne biti!", *Slovenski narod*, 25. 11. 1918, št. 280, str. 1–2.

²² Perovšek, *Slovenski prevrat 1918*, str. 252–253.

²³ Prav tam, str. 261–263.

²⁴ Dragoslav Janković in Bogdan Krizman, *Grada o stvaranju jugoslovenske države: 1. I.–20. XII. 1918: tom II*, (Beograd, 1963), str. 641.

²⁵ Peter Ribnikar (ur.), *Sejní zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919* (Ljubljana, 1998), str. 163 (dalje: *Sejní zapisniki NV SHS in DVS*).

²⁶ *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, 10. 12. 1918, št. 20, str. 41.

²⁷ *Sejní zapisniki NV SHS in DVS*, str. 194–195.

proslavili tudi v ljubljanski stolnici in šentpeterski cerkvi,²⁸ že pred tem, 14. in 15. decembra 1918, pa so na Slovenskem proslavili nastanek nove jugoslovanske države. "Vzkliklo [je] novo življenje, pred svetom je vstala velika Jugoslavija pod regentom Aleksandrom".²⁹ Ljubljanski občinski svet je njeno rojstvo obeležil na slavnostni seji 14. decembra. Župan Tavčar se je za nastanek Kraljestva SHS – ob opozorilu, da so bile v Srbiji tudi sile, ki bi Slovence in Hrvate ravnodušno prepustile kaki republiki ali drugi slovensko-hrvaški vladni obliki – zahvalil demokratičnim načelom do skrajnosti vdani dinastiji Karađorđević. Zagotovil je, da *"ne bomo nikdar pozabili, da je postala dinastija Karagjorgjevičev rešiteljica Jugoslavije, predvsem slovenskih in hrvatskih pokrajin, v trenutku, ko nam je pretilo, da nas oropajo laške armade in da ne pridobimo zaupanja in podpore pri pravičnih etentn. [antantnih – op. J. P.] državah"*. Svojo hvaležnost in vdanost smo dolžni izražati svoji *"novi dinastiji, ki nam daje jamstvo za to, da se bo nas vladalo po načelih, po katerih se vlada starodavna Anglija ali pa mlada Norveška"*. Vsem tem čutilom dajemo izraza, ko vzkliknemo: Živela ujedinjena Jugoslovanska kraljevina, živel kralj Peter in njegov sin, naš regent Aleksander!" Na Tavčarjev predlog so prestolonasledniku Aleksandru, karađorđevićevski vladarski hiši in (srbski) vladi poslali vdanostni telegram. Pozdravni telegram so poslali tudi beograjskemu županu in prosili novo prestolnico, da sprejme Ljubljano v krog svojih najzvestejših posestrim. Obenem so sprejeli sklep, da se dotedanji trg Cesarja Josipa (danes Krekov trg) preimenuje v Trg kralja Petra I., Slovenski trg (pred Sodno palačo) pa v Trg 1. decembra.³⁰ Ravnanje ljubljanskega občinskega sveta je bilo v sozvočju s prevladujočo usmeritvijo slovenske družbene elite, ki je po prevratu strumno hvalila dinastijo Karađorđević.³¹

Pogledi na Karađorđeviće v prvem jugoslovanskem desetletju

Vse do tedaj obstoječe slovenske stranke so se v novi državi v glavnem ravnale po svojih uveljavljenih idejnih in političnih vodilih. V vprašanju monarhije ali republike so sprva nihali le v Vseslovenski ljudski stranki (od leta 1920 Slovenski ljudski stranki, SLS), v kateri je monarhistično stališče zavračala vplivna

²⁸ "Ljubljanske novice: v proslavo rojstnega dne njeg. kr. visokosti prestolonaslednika Aleksandra", *Slovenec*, 18. 12. 1918, št. 291, str. 3. – Na Aleksandrov rojstni dan je v *Slovenskem narodu* izšel tudi članek dr. Janka Leskovca Srbi in mi, v katerem je avtor opisal svoja srečanja s Srbi, pozival k njihovemu spoznavanju in se naklonjeno izražal o dinastiji Karađorđević (Janko Leskovec, "Srbi in mi", *Slovenski narod*, 17. 12. 1918, št. 299, str. 1).

²⁹ "Praznik ujedinjenja", *Slovenec*, 13. 12. 1918, št. 287, str. 1.

³⁰ "Slavnostna seja občinskega sveta ljubljanskega", *Slovenski narod: posebno izdanje*, 14. 12. 1918, št. 297, str. 1.

³¹ Andrej Rahten, *V prab strti prestol: slovensko dožemanje habsburške dinastije v postimperialni dobi* (Celje, 2023), str. 124 (dalje: Rahten, *V prab strti prestol*).

skupina republikansko usmerjenih krščanskih socialcev. Strankin načelnik dr. Anton Korošec, ki je trdno vztrajal pri monarhizmu, je nato s pomočjo svojih štajerskih strankarskih privržencev v času sprejemanja prve jugoslovanske ustave leta 1921 v stranki preokrenil republikansko miselnost in svoje somišljenike pridobil za lojalne privržence dinastije.³² Je pa bilo v stranki še leta 1924 čutiti republikansko usmeritev. O tem je pisal škof Jeglič, ki je 16. novembra ob tem pristavil, da se republikanska misel menda

tudi po deželi bliskoma razširja. Kralj je sam kriv. Imel je v rokah odločilno moč, odločil za najgore korupcioniste in naše sovražnike. Kdo ga more braniti? Ni nemogoče, da izgubi krono in se postavnim potom vpelje republika. Seveda bi morala biti zvezna republika, obstoječa iz treh republik: iz slovenske, hrvaške in srbske. Bog se nas usmili!³³

Drugi dve do tedaj obstoječi stranki, Jugoslovanska demokratska stranka in Jugoslovanska socialnodemokratska stranka, pa sta podkrepili svoja stališča. Izvršilni odbor JDS je že 2. marca 1919 sprejel resolucijo s katero so se izrekli za "monarhistično obliko države z narodno dinastijo Karagjorgjevičev na čelu", strankin pripadnik in minister za ustavodajno skupščino in izenačenje zakonov dr. Albert Kramer pa je dejavno sodeloval pri uveljavljanju interesov karađorđevićskega dvora. Ob tem so na velikem shodu JDS 29. februarja 1920 v Ljubljani "slovesno" izrazili vdanost "Njega Veličanstvu kralju Petru in Njega Visočanstvu prestolonasledniku Aleksandru dobro vedoč, da je narodna dinastija čuvar avtoritete državne oblasti ter mogočen branik edinstva našega naroda, na katerem stoji obstoj in moč naše države".³⁴ Republikansko prepričanje

³² Andrej Rahten, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022), str. 91–93, 106–110, 112, 561; Andrej Rahten, "Korošček državnopravni koncept v ustanovni dobi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 327–362. O republikanski usmeritvi v VLS/SLS glej tudi str. 152–153 (dalje: Rahten, *Anton Korošec*). Glej tudi Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977), str. 307, 346–350 (dalje: Zečević, *SLS in jugoslovansko zedinjenje*). O vprašanju republikanske usmeritve v VLS glej tudi Andrej Rahten, *Pozabljeni slovenski premier: politična biografija dr. Janka Brejca (1869–1934)* (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2002), str. 244–245 (dalje: Rahten, *Pozabljeni slovenski premier*).

³³ Jegličev dnevnik, str. 908. – Pripominjam, da so v političnem programu SLS, predstavljenim konec februarja 1923, poudarili, da je v vprašanju državne ureditve bistveno doseči zakonodajno avtonomijo Slovenije – "s tem je za slovensko samostojno-avtonomno deželo rešeno tudi vprašanje republike. Slovenskemu ljudstvu ne gre toliko za to, kdo bo vladal v Belgradu, nam mora iti za to, kdo bo vladal na Slovenskem." (Jurij Perovšek, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)*, Viri 13 (Ljubljana, 1998), str. 83; dalje: Perovšek, *Programi političnih strank*). Po omenjenem pojasnilu vprašanje republike za SLS v strankarsko programskem pogledu ni več imelo politične teže.

³⁴ Jurij Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929* (Ljubljana, 1996), str. 147, 148 (dalje: Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*); isti, *Politika in moderna: idejnopolični razvoj, delovanje in zaveze v slovenski politiki od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne* (Ljubljana, 2022), str. 231–233 (dalje: Perovšek, *Politika in moderna*).

socialnih demokratov³⁵ je v Ustavodajni skupščini slikovito poudaril Etbin Kristan. Dejal je, da so republikanci zato, "ker se ne moremo strinjati s principom monarhije in če pride sam sv. Peter z neba, pooblaščen od gospoda Boga in bi hotel biti Kralj in Car v naši državi, bi mi bili proti temu".³⁶ – Za Karadordjeviće torej v njej ni bilo prostora.

V letih 1919–1920 so na Slovenskem oblikovali tri nove stranke. VLS, JDS in JSDS so se pridružile liberalni Samostojna kmetijska stranka (SKS) in Narodno socialistična stranka (NSS), v marksističnem taboru pa so oblikovali Delavsko socialistično stranko za Slovenijo, ki se je združila s Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunistov). Obe liberalni stranki sta se izrekli za monarhijo. NSS je sodila, da je "monarhija pod Karadjordjevići najmočnejši ujediniujoči faktor",³⁷ SKS pa je izhajala iz stališča, da Slovenci še niso zreli za republiko. "Med nami ni državne misli, med nami ni požrtvovalnega svobodoljubja. Samo vsled prepira zaradi predsednikove osebe, ali naj bo klerikalec ali liberalec, bi se stokrat razbila vsa slovenska republika." Sicer pa je menila, "če smatra srbski narod za potrebno, da je na čelu vlade kralj Peter, /.../ tedaj se mi zaradi republike ne bomo sprli s Srbi".³⁸ Glede na prevladujoče razpoloženje med Srbi, je bilo je bilo stališče SKS nedvoumno. Jasno je bilo tudi stališče komunistov. Eden od vodilnih predstavnikov komunističnega gibanja na Slovenskem, inž. Dragotin Gustinčič, je jeseni 1920 zapisal, da si želimo "na našem ozemlju prav tako malo kralja Petra in njegovega naslednika, ter jugoslovansko kapitalistično gospodo, kakor vsakega drugega kralja in vsako drugo gospodo".³⁹ Drugače pa je menil predsednik Pokrajinske uprave za Slovenijo Ivan Hribar, ki si je leta 1922 prizadeval, da bi Slovenija kot svoj kronski dar kralju Aleksandru kupila Windisch-Graetzov двореc na Bledu, a mu je to onemogočila beograjska vlada. Kralj je nato двореc kupil iz lastnih sredstev in ga poimenoval Suvoror – po planini, kjer je leta 1914 srbska vojska prebila avstrijsko fronto.⁴⁰

Slovenska politika je svoj odnos do Karadordjevićev v širokem obsegu pokazala ob prvem uradnem (nastopnem) obisku prestolonaslednika Aleksandra

³⁵ Perovšek, *Programi političnih strank*, str. 97.

³⁶ Jurij Perovšek, "Slovenska politika in vprašanje državne ureditve med zasedanjem Ustavodajne skupščine Kraljevine SHS (1920–1921)", *Studia Historica Slovenica* 2, št. 2 (2002), str. 439.

³⁷ "Naše stališče", *Nova pravda*, 18. 12. 1920, št. 64, str. 1. Naj pridamo, da monarhistično stališče NSS stranki ni pomagalo, da bi njenega predstavnika Antona Peska kralj potrdil po izvolitvi za ljubljanskega župana. Vzrok za tako odločitev je bila umazana osebna gonja konkurenčne JDS. – Jure Gašparič, "Knez Eulenburg na ljubljanskem dvoru: afera nesojenega ljubljanskega župana Antona Peska", *Zgodovina za vse* 8, št. 1, (2001), str. 64–67; Rahten, *Anton Korošec*, str. 130.

³⁸ "Republika", *Kmetijski list*, 6. 1. 1921, št. 1, str. 1.

³⁹ Marjeta Adamič ... [et al.], *Viri za zgodovino Komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919–1921* (Ljubljana, 1980), str. 449.

⁴⁰ Ivan Hribar, *Moji spomini. II. del* (Ljubljana, 1984), str. 453–456; Igor Grdina, *Ivan Hribar: "jedini resnični radikalec slovenski"* (Ljubljana, 2010), str. 107; Špelec, "Zaboga, saj sem vendar jaz na pol Slovenec", str. 71, op. 113.

[illegible]

Pozdravna naslovnica *Slovenskega naroda* ob njegovem nastopnem obisku Slovenije 26. do 29. junija 1920 s pesmijo Antona Funtka (*Slovenski narod*, 27. 6. 1920, št. 144, str. 1)

v Sloveniji 26. do 29. junija 1920. Pripravili so mu veličasten sprejem. To je bil osrednji slavnostni dogodek na Slovenskem v tem letu.⁴¹ Obe vodilni stranki, SLS in JDS, sta ga pozdravili s slavnostnimi izdajami svojih glavnih glasil.⁴² V *Slovincu* ga je v pesmi Aleksander SHS-CXC avtor M. Z. imenoval "junak naš, iz suženjstva osvoboditelj!", s pesmijo pa ga je pozdravil tudi Franjo Neubauer, sicer avtor znane protisrbske hujškaške pesmi Bojni grom, ki jo je na predvečer avstroogrške bojne napovedi Kraljevini Srbiji *Slovenec* objavil 27. julija 1914. Slavnostni *Slovenec* je prinesel tudi daljši pozdravni članek Aleksandru.⁴³ V slavnostnem *Slovenskem narodu* pa je Anton Funtek, nekdanji slavilec habsburške dinastije,⁴⁴ Aleksandru namenil naslednje verze: "Rodovine jasne sin prejasni! / Prej nam solnca zlata luč ugasni, / prej se našim goram zid poruši, / prej se našim rekam tok posuši, / nego bi se naša vdanost srla / in ljubezen v srcu nam zamrla / do prestola in do troedine / nerazdelno ene domovine!"⁴⁵ Aleksandra sta v *Narodu* s pesmijo pozdravili tudi Ljudmila Prunk in Marija Lamutova.⁴⁶ Slavnostni *Narod* je objavil tudi različne prispevke o prestolonasledniku Aleksandru, med drugim tudi o njegovem bivanju v Rogaški Slatini leta 1909, zgodovini in rodbini Karađorđević, kralju Petru, slovenski udeležbi na prvem jugoslovanskem dijaškem shodu, prvi jugoslovanski umetniški razstavi in prvem kongresu jugoslovanskih zdravnikov in naravoslovcev septembra 1904 v Beogradu, ter zapis novega predsednika JDS dr. Vekoslava Kukovca o političnem pomenu Aleksandrovega obiska.⁴⁷ Liberalna politika je v dvajseta leta vstopila s prepričanjem, da "veličanstvo jugoslovanskega vladarja ni vzvišenost gospodarja nad našim ljudstvom, je sijaj predstavnika najvišje volje našega naroda, je čast voditelja Jugoslavije".⁴⁸

⁴¹ O obisku prestolonaslednika Aleksandra Karađorđevića v Sloveniji leta 1920 glej podrobneje Jurij Perovšek, "Politične razmere na Slovenskem leta 1920", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 485–493 (dalje: Perovšek, Politične razmere leta 1920). Glej tudi Metod Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965), str. 175 (dalje: Mikuž, *Slovinci v stari Jugoslaviji*); Zečevič, *SLS in jugoslovansko zedinjenje*, str. 318–319; Rahten, *Pozabljeni slovenski premier*, str. 245–252.

⁴² O pripravi SLS in JDS na obisk prestolonaslednika Aleksandra glej tudi France Klopčič, *Velika razmejitev: študija o nastanku komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in o njeni dejavnosti od maja do septembra 1920* (Ljubljana, 1969), str. 72–73.

⁴³ M. Z., "Aleksander SHS – CXC", "Pozdravljen, kraljevi sin naroda!", Franjo Neubauer, "Ob prihodu regenta Aleksandra", *Slovenec*, 26. 6. 1920, št. 143, str. 1–2; Perovšek, *Politika in moderna*, str. 102.

⁴⁴ Rahten, *V prab strti prestol*, str. 69–70.

⁴⁵ Anton Funtek, "Prestolonasledniku regentu Aleksandru", *Slovenski narod*, 27. 6. 1920, št. 144, str. 1.

⁴⁶ Utva (Ljudmila Prunk), "Pozdrav Primorcev regentu Aleksandru", *Slovenski narod*, 27. 6. 1920, št. 144, str. 2; Marija Lamutova, "Kraljeviču Aleksandru", *Slovenski narod: posebno izdanje*, 27. 6. 1920, št. 145, str. 1.

⁴⁷ Fran Ilešič, "Kraljeviču Aleksandru in nam vsem", Fran Govekar, "Pred šestnajstimi leti in danes", Josip Kremen, "Karagjorgjeviči", "Demokrati ob prihodu vladarja v Slovenijo", "Regent Aleksander kot Jugosloven", "Kralj Peter – rešitelj iz najtežje situacije", "Rodovnica dinastije Karagjorgjevičev", "Kraljevič Aleksander prvič na Slovenskem", *Slovenski narod*, 27. 6. 1920, št. 144, str. 2–3.

⁴⁸ "Ljubljana, 29. junija", *Jutro*, 30. 6. 1921, št. 152, str. 1.

Slovenec in *Slovenski narod* sta podrobno poročala o Aleksandrovem bivanju v Sloveniji,⁴⁹ ob tem pa je socialnodemokratski *Naprej* meščanski stranki zbodel s pripombo, da med njima vlada "konkurenca v servilizmu, ki je prav tak kakršen je bil tedaj, ko so vladali pri nas še Habsburžani. In agilnejši so še liberalci, ki napadajo klerikalno vlado, da je še premalo servilna."⁵⁰ Dejansko pa se je vodstvo SLS, ki je tedaj tvorila homogeno Deželno vlado za Slovenijo, še prav posebej potrudilo, da dokaže svojo zvestobo dinastiji.⁵¹ SLS je prestolonaslednikov obisk izkoristila za svojo politično promocijo in mu, kolikor je bilo le mogoče, dala svoje strankarsko obeležje. Aleksandra si je skušala predvsem pridržati zase.⁵² Predsednik vlade dr. Janko Brejc je v napitnici Aleksandru na svečani večerji, pripravljeni v njegovo čast, dejal, da so bile slovenske sanje izpolnjene ob združenju "z brati Srbi in Hrvati pod vodstvom junaške narodne dinastije Karadjordjevičev".⁵³ Aleksander je Slovenijo zapustil z lepimi vtisi.⁵⁴ Kot kralj jo je prvič obiskal leto in pol kasneje, ko se je v Kamniških planinah od 27. do 29. decembra 1921 udeležil lova na divje koze. O tem je poročal vodilni politični tisk, ki se mu je poleti 1920 pridružilo tudi liberalno *Jutro*.⁵⁵

SLS je svoj popoln politični triumf, povezan s Karadorđevići, dosegla leta 1923. Uspelo ji je pridobiti kralja Aleksandra, da se je udeležil V. katoliškega shoda v Ljubljani in si 26. avgusta z balkona pravosodne palače ogledal mani-

⁴⁹ "Triumfalen sprejem regenta v Sloveniji", "Potovanje regenta po Sloveniji", "Zgodovinska serena-da prestolonaslednika", "Ljubljana v praznični obleki", "Razsvetljava", *Slovenec*, 27. 6. 1920, št. 144, str. 1–3, "Drugi dan regentovega obiska v Ljubljani", "Regent med narodom", "Spored sprejema v Mariboru", "Ljubljanske novice: regent tretji dan v Ljubljani", *Slovenec*, 28. 6. 1920, št. 145, str. 1–2, "Regent na Gorenjskem in Štajerskem", "Slavnostni koncert Glasbene matice", "Slavnostna vožnja na Štajersko", *Slovenec*, 1. 7. 1920, št. 146, str. 1–3; "Prihod in prvi dan bivanja regenta v Ljubljani", *Slovenski narod: posebno izdajanje*, 27. 6. 1920, št. 145, str. 1–2, "Drugi dan regentovega obiska v Ljubljani", "Včerašnja proslava", "Avdijenca", *Slovenski narod*, 28. 6. 1920, št. 146, str. 1–2, "Regent Aleksander na Gorenjskem in Štajerskem", *Slovenski narod*, 1. 7. 1920, št. 147, str. 1–3.

⁵⁰ "Princ-regent pride!", *Naprej*, 26. 6. 1920, št. 145, str. 1.

⁵¹ Rahten, *Pozabljeni slovenski premier*, str. 245.

⁵² Prim. "Po regentovem posetu", *Slovenski narod*, 2. 7. 1920, št. 148, str. 1.

⁵³ "Triumfalni sprejem regenta v Sloveniji", *Slovenec*, 27. 6. 1920, št. 144, str. 2.

⁵⁴ Perovšek, *Politične razmere leta 1920*, str. 489.

⁵⁵ "Njegovo veličanstvo kralj Aleksander v Sloveniji", *Slovenec*, 28. 12. 1921, št. 294, str. 2, "Kralj Aleksander I. v Ljubljani", *Slovenec*, 30. 12. 1921, št. 296, str. 2; "Kralj Aleksander v Kamniški Bistrici", *Slovenski narod*, 30. 12. 1921, št. 292, str. 3; "Naš kralj v Ljubljani", *Jutro*, 30. 12. 1921, št. 305, str. 2. – Iz tega časa najdemo v Jegličevem *Dnevniku* podatek, da ga Pokrajinska uprava za Slovenijo (PUS, vodil jo je eden od slovenskih liberalnih prvakov v avstrijski dobi Ivan Hribar) ni povabila, da bi se lahko od kralja poslovil ob njegovem odhodu iz Slovenije. Da se njegova odsotnost ne bi napačno razumela, je predsednika jugoslovanske vlade Nikolo Pašića prosil, naj kralju sporoči, da bi bilo tako njemu kot njegovim duhovnikom drago, če bi ga lahko, in to prvič kot našega kralja, pozdravili v Ljubljani. "No, izredno smo užaljeni, što ove sreće nismo imali budući nam naša pokrajinska vlada [PUS – op. J. P.] o dolasku, o dočeku i pozdravu kralja ništa nije javila, kao što je do sada svaka vlada činila." (*Jegličev dnevnik*, str. 849).

Prestolonaslednik Aleksander Karađorđević v Celju 29. junija 1920 med nastopnim obiskom v Sloveniji (Muzej novejšje zgodovine Celje, fototeka Josip Pelikan)

festacijski spreved shoda.⁵⁶ Shod je bil prava revija moči katoliškega gibanja v Sloveniji. Tedaj se je ponujal občutek, da v Sloveniji ni sile, ki bi lahko ogrozila SLS.⁵⁷ Ko je v letih 1927–1929 na Slovenskem imela vso upravopolitično oblast,⁵⁸ je njen podnačelnik in predsednik ljubljanske oblastne skupščine in oblastnega odbora dr. Marko Natlačen posebej poudaril privrženost kralju Aleksandru na otvoritvenem zasedanju oblastne skupščine 23. februarja 1927 in na njeni slavnostni seji ob deseti obletnici slovenske samoodločbe in razpada avstrijske oblasti 29. oktobra 1928.⁵⁹

V dvajsetih letih je odnos slovenske politike do Karađorđevićev označevalo razmerje *monarhizem–republikanstvo*. Na monarhistični strani, ki so jo tvorili še slovenski radikali, Orjuna in krajši čas obstoječi liberalna Narodno napredna

⁵⁶ *Peti katoliški shod v Ljubljani 1923* (Ljubljana, 1924), str. 41–42. Kralj je na shod prispel iz Bleda, kjer je preživljal poletni oddih. Po V. katoliškem shodu je 28. 8. 1923 obiskal še industrijsko-obrtno razstavo v Mariboru in 1. 9. 1923 III. ljubljanski velesojem. – "Kralj na mariborski razstavi", *Jutro*, 29. 8. 1923, št. 201, str. 2; "Kralj Aleksander na ljubljanskem velesojmu", *Slovenec*, 2. 9. 1923, št. 198, str. 3.

⁵⁷ Janko Prunk, *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda* (Ljubljana, 1977), str. 69–70.

⁵⁸ O tem glej Miroslav Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929: avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma* (Ljubljana, 2000), str. 75–480.

⁵⁹ Perovšek, *Politika in moderna*, str. 109.

stranka ter Šusteršičeva Narodna ljudska stranka,⁶⁰ so do dinastije vzdrževali slavilen odnos. Izstopali sta katoliška in liberalna politika. Pri tem je znala katoliška stran pokazati tudi kritično stališče do jugoslovanskega vladarja. Ko so v Narodni skupščini 6. aprila 1922 obravnavali vladni predlog, naj se s posebnim zakonom zviša kraljeva civilna lista (prejemki) in deloma izplačuje v francoskih frankih, so poslanci Jugoslovanskega kluba, ki so mu pripadali predstavniki SLS, proti temu odločno nastopili in glasovali proti takemu predlogu. Stranka je k temu zapisala, da mora v času naraščajoče bede in naraščajočih davkov "naše ljudstvo /.../ živeti skromno in zato je potrebna tudi na dvoru skromnost".⁶¹ Sicer pa je, kot v svoji prepotrebni monografiji o Antonu Korošču v prvi Jugoslaviji opozarja Andrej Rahten, načelnik SLS in vodilni slovenski politik v Kraljevini SHS/Jugoslaviji Anton Korošec svojo politiko gradil na lojalnosti do Aleksandra Karađorđevića in si vse od nastanka nove države močno prizadeval, da je bil vedno nekje v bližini dvora. Vstopnica na dvor mu je ostala vedno rezervirana, saj kralj ni mogel spregledati zaslug enega od ustanovnih očetov Jugoslavije. Korošec in kralj sta si bila tudi dokaj podobna po vzkipljivem značaju in tudi njuni pogledi na jugoslovansko državno ureditev so bili večkrat precej kompatibilni. Seveda pa so v Koroščevem razumevanju politike obstajale tudi meje, ki jih kljub kraljevim željam ni hotel prekoračiti.⁶² A njegova "visoka politika" je temeljila na brezpogojni podpori dinastiji Karađorđevićev.⁶³

Naj že sedaj poudarimo, da se vez med Koroščem in kraljem ni nikoli pretrgala. Tudi ko so se Korošec in njegovi tesni sodelavci zaradi znane *Slovenske deklaracije* v letih 1933–1934 znašli v konfinaciji. Glede tega Rahten pojasnjuje, da so bili pritiski na kralja, češ da se ne spodobi tako ravnati z enim od

⁶⁰ O monarhistični usmeritvi ter privrženosti dinastiji Karađorđević pri slovenskih radikalih, Orjuni, Narodno napredni stranki in Narodni ljudski stranki glej Perovšek, *Programi političnih strank*, str. 53–54, 138; Ljubo D. Jurkovič, "Iz naroda – za narod!", *Radikalni glasnik*, 23. 12. 1923, št. 10, str. 1; "Dnevne vesti: k današnjemu dnevu", *Narodni dnevnik*, 17. 12. 1925, št. 265, str. 3; "Živela Nj. Veličanstvo Kraljica!", *Orjuna*, 7. 1. 1923, št. 2, str. 1, J. Stefančič, "Dva ustavna faktorja", *Orjuna*, 4. 10. 1924, št. 48, str. 1; Ivan Šusteršič, "Kraljevina SHS", *Ljudski dnevnik*, 28. 2. 1923, str. 2.

⁶¹ *Sodite po delih! vsem, ki so dobre volje! kažipot slovenskih volivcem v boju za slovensko samostojnost* (Ljubljana, 1923), str. 60–61. – Omeniti velja, da je v slovenskem katoliškem gibanju jugoslovanskega kralja zelo kritično ocenjeval dr. Jakob Mohorič, ki je bil večji del obdobja Kraljevine SHS/Jugoslavije pomemben predstavnik katoliških narodnjakov (Andrej Rahten, Gregor Antoličič (ur.), *O zgodovini slovenske krščanske demokracije: spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)* (Ljubljana, 2019), str. 59, 191, 192, 194. Prim. tudi str. 49; dalje: Mohorič, *Zgodovina slovenske krščanske demokracije*).

⁶² Rahten, *Anton Korošec*, str. 28, 29, 75–76, 101, 308. O odnosu med kraljem in Koroščem glej tudi Bojan Godeša, Ervin Dolenc (ur.), *Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuščine Ivana Abčina* (Ljubljana, 1999), str. 73–74, 113, 234 (dalje: *Abčini spomini*). – Iz leta 1926 imamo tudi zanimivo Jegličovo pričevanje o razmerju med kraljem in Koroščem. "Kralj ima Korošca rad," je zapisal Jeglič v svojem *Dnevniku*. "Spozna njegovo spretnost in odločnost, samo zoprno mu je, ker je pop. On in nasprotni stranke mislijo, da ga Vatikan informira in da tudi on v Vatikan referira. Vse to drže za gotovo in se ne dajo prepričati, da to ni res. Tudi jim je zoprno, ker mislijo, da papeža obiskuje: pa že mnogo let ni bil v Rimu; in ravno iz tem sumničnej noče iti." (*Jegličev dnevnik*, str. 954).

⁶³ Rahten, *V prab strti prestol*, str. 101.

ustanovnih očetov Jugoslavije, verjetno precejšnji. A če bi ga pomilostil, bi s tem priznal, da je storil politično napako, kar pa ni bil pripravljen storiti. Po drugi strani pa tudi Korošec ni nameraval prositi za milost, čeprav mu je bilo tako namignjeno iz dvornih krogov. In ko je Korošec konfinacijo preživel v Vrnački Banji, si je Aleksander zamislil načrt, ki ne bi pomenil njegovega priznanja napake, pa tudi Korošču se ne bi bilo treba poniževati. Kadar so kralja v Beogradu razjezili, se je menda rad umaknil in z avtom odpeljal na Oplenac, kjer je bila grobnica rodbine Karađorđević. Aleksander je šoferju na poti tja naročil, naj se, kakor po naključju, ustavi tudi v Vrnački Banji. To je menda storil večkrat, a na Korošca ni naletel. "Še ena anekdota torej, ki priča, da je imel Korošec kljub konfinaciji v Aleksandrovih očeh poseben status." Ne nazadnje je bil verjetno edini državnik, ki si je lahko privoščil, da je nekoč kot minister pozabil na avdienco pri kralju, za katero je povrh še sam zaprosil, pa ga kralj kljub temu ni odslovil. In to kljub temu, da ga je takrat po Beogradu iskala vsa žandarmerija in ga našla – kako leži v travi v smrekovem gaju na gričku pod Avalo. V monografiji o Korošču najdemo tudi podatek o kraljevem odnosu do Korošca med njegovo nadaljnjo konfinacijo na Hvaru. Kralj je še naprej verjel v njegovo zvestobo. Ko je okrajni glavar Ljubo Tecilazić vlado opozoril, da mimo Hvara vozijo italijanski parniki in da bi nekega dne na enem od njih lahko pobegnil tudi Korošec, se je kralj menda od srca nasmejal: "Bedak véliki! Poznam dobro svojega Korošca in vem, da mi nikoli ne uide v Italijo. Je preveč Jugoslovan!"⁶⁴ V pogovoru s primorskim emigrantskim politikom in svojim zaupnikom dr. Engelbertom Besednjakom⁶⁵ je kralj Korošca jeseni 1933 označil celo za "zlatega človeka" in dejal, da se z nobenim jugoslovanskim politikom ni mogel tako lepo in pametno pogovarjati.⁶⁶ Po drugi strani je tudi Korošec kralja ocenil za izredno bistrega.⁶⁷ Po Aleksandrovi smrti je Korošec užival zaupanje glavne osebnosti v državi, kneza Pavla Karađorđevića. Pavlu, ki je imel za seboj angleško vzgojo, je Korošec imponiral s svojo srednjeevropsko izobrazbo in svetovljanskim vedenjem.⁶⁸

⁶⁴ Prav tam, str. 346, 351. O Aleksandrovem še vedno pozitivnem odnosu do Korošca v času njegove konfinacije glej tudi str. 358. – Naj navedemo še Mohoričevo oceno, da je Korošec kot vodja deklaracijskega gibanja in priznan od vseh Slovencev "vstopil v Jugoslavijo z gloriolo, ki je obenem ožarjala slovenski narod in je v prvi dobi Aleksandrove Jugoslavije precej vplivala na stališče dvora in srbske čaršije do slovenske politike". V boju za jugoslovansko združitev so Slovenci pridobili ugledno in vplivno mesto v politiki kralja Aleksandra (Mohorič, *Zgodovina slovenske krščanske demokracije*, str. 68, 198). Kot piše Momčilo Zečević, so bili temelji dolgoletnega in tesnega sodelovanja SLS in predvsem njenega voditelja Korošca z Aleksandrom postavljeni že ob njegovem srečanju z vodilnimi strankinimi predstavniki in Korošca v začetku decembra 1918 (Zečević, *SLS in jugoslovansko zedinjenje*, str. 191–192).

⁶⁵ Prim. Egon Pelikan, "Anton Korošec in slovenska manjšina na Primorskem med obema vojnama", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 405.

⁶⁶ Rahten, *Anton Korošec*, 351–352.

⁶⁷ Prav tam, str. 556.

⁶⁸ Mohorič, *Zgodovina slovenske krščanske demokracije*, str. 70, 201.

Na republikanski strani, ki so jo predstavljali celoten marksistični tabor in v prvi polovici dvajsetih let še Združenje slovenskih avtonomistov, Novačanova Slovenska republikanska stranka (SRS), Socialistična stranka delovnega ljudstva ter Prepeluh–Lončarjeva Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev (SRSKD),⁶⁹ slavljenja Karađorđevićev, razumljivo, ni bilo. Med njihovimi pogledi na vprašanje oblike vladavine se je pojavilo tudi posmehljivo obravnavanje dinastije Karađorđevićev. Poimenovanje "beograjska porodica" lahko zasledimo pri SRSKD in komunistih.⁷⁰ SRSKD, ki je, tako kot drugi republikanski politični subjekti, zagovarjala federativno državnopravno stališče, je obenem opozarjala, da bi lahko bila federativna jugoslovanska država le republika, saj bi v monarhistični federaciji tisti del, ki bi dal dinastijo, vedno stremel za večjo ali manjšo nadvlado nad drugimi deli.⁷¹ Svojevrsten odnos do Karađorđevićev je pokazal načelnik SRS Anton Novačan, ki ga je po neuspehu njegove stranke na skupščinskih volitvah marca 1923 avgusta na Bledu sprejel kralj Aleksander. Novačan se je Aleksandru predstavil kot politik republikanske smeri in nato izjavil, da se je pripravljen odreči vsaki politični dejavnosti razen tisti, ki bi mu jo določil kralj. V zameno naj bi dobil službo v diplomaciji. Kralj je njegovo ponudbo sprejel in zagotovil, da bo poskrbel za njegovo namestitvev.⁷² V začetku leta 1924 so ga poslali na poslaništvo v Varšavo, kjer je ostal do leta 1925.⁷³ Politično in diplomatsko pot je nadaljeval kot Aleksandru zvest monarhist.⁷⁴ Glede Aleksandrove osebe naj opozorimo še na že omenjenega Gustinčiča, ki je med svojimi ostrimi idejnopoličnimi stališči izrekel, da bi moral Aleksander Karađorđević viseti na "kandelabru".⁷⁵ Gustinčičevih besed kralj ni slišal. Slišal pa je slovenskega liberalnega prvaka dvajsetih let dr. Gregorja Žerjava na avdienci 11. julija 1928. Žerjav mu je tedaj na zamisel, da zaradi vztrajnih hrvaških zahtev po federativni državni preureditvi in hude krize, ki je po usodnem atentatu na hrvaške poslance v Narodni skupščini 20. junija⁷⁶ zategovala jugoslovanske politične razmere, razmišlja o amputaci-

⁶⁹ O republikanski usmeritvi Združenja slovenskih avtonomistov in Socialistične stranke delovnega ljudstva glej "Napake slovenske politike", "Za avtonomijo", "Dnevne vesti: kaj je namen 'Avtonomista'?", *Avtonomist*, 25. 8. 1923, št. 34, str. 1–3; Jurij Perovšek, "Slovenski avtonomizem socialistične smeri v letu 1923", *Prispevki za novejšo zgodovino* 34, št. 2 (1994), str. 173.

⁷⁰ Jurij Perovšek, "Albin Prepeluh in Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev", *Nova revija* 8, št. 81/82 (1989), str. 197 (dalje: Perovšek, Albin Prepeluh in SRSKD); isti, *Samoodločba in federacija: slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941* (Ljubljana, 2012), str. 87.

⁷¹ Perovšek, Albin Prepeluh in SRSKD, str. 197.

⁷² Josip Vidmar, *Obrazi* (Ljubljana, 1980), str. 129–130.

⁷³ Momčilo Zečević, *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929: I. knjiga* (Maribor, 1986), str. 101.

⁷⁴ Rahten, *V prab strti prestol*, str. 65, 127.

⁷⁵ Anica Lokar, *Od Anice do Ane Antonove* (Ljubljana, 2002), str. 49.

⁷⁶ 20. 6. 1928 je prišlo do zanimivega naključja v slovenskem političnem tisku. Liberalni *Kmeti list* je na ta dan objavil daljši članek o junijskih dogodkih v Beogradu leta 1903, ko je po krvavem prevratu srbsko kraljevsko dinastijo Obrenovičev zamenjala dinastija Karađorđević. – "Pred 25 leti", *Kmeti list*, 20. 6. 1928, št. 25, str. 6–7.

ji nesrbskega zahodnega dela države, dejal, da je edini kralj v zgodovini, ki želi zmanjšati obseg svoje države. Zato bi bilo najbolje, če bi abdiciral. Po tem pogumnem odgovoru je kralj Žerjava grobo vrgel iz sobe, a njegove besede so ostale v njej.⁷⁷ Kot opozarja Rahten, je kralj 24. julija 1928 slišal tudi Korošček odgovor na njegovo razmišljanje o amputaciji zahodnega dela države. "Veličanstvo, Vi tega ne boste storil", mu je dejal Korošček. Na kraljevo vprašanje, zakaj ne, je slovenski prvak odgovoril: "Ker ste prepametni." Rahten nadalje opozarja, da naj amputacija tudi ne bi bila Aleksandrov načrt, ampak jo je po Koroščevem mnenju zagovarjala "dvorna kamarila". "Kralja je zanimalo, kakšna kamarila neki, pri čemer je začel živčno prižigati cigareto za cigareto. Komaj je prižgal prvo, jo je že odvrzel na perzijsko preprogo. Korošček se je sklonil, jo pobral in dal v pepelnik. In tako se je ponovilo še petkrat. Nekaj časa sta se gledala molče: dva ustanovna očeta Jugoslavije, soočena z največjo krizo v njeni zgodovini. Nato pa je Aleksander položil roko na duhovnikova ramena in mirno rekel: *'Pope, Ti češ biti moj predsednik.'*" Tako je 27. julija 1928 prvič v zgodovini na čelo ministrskega sveta Kraljevine SHS prišel premier slovenskega rodu.⁷⁸ Do tedaj so bili vsi predsedniki jugoslovanske vlade Srbi.

Leta 1928, ko je prišlo do zgodovinske spremembe pri jugoslovanskem vladnem krmilu, je Aleksander 17. decembra praznoval štirideset let. Glavni slovenski politični glasili, *Slovenec* in *Jutro*, sta nanjo opozorili na prvih straneh.⁷⁹ *Slovenec* je 1. decembra 1928 na naslovnici poudarjeno obeležil tudi desetletnico ustanovitve Kraljevine SHS z izstopajočo sliko kralja Aleksandra v sredini.⁸⁰ *Jutro*, glasilo liberalne Samostojne demokratske stranke, ki je bila tedaj v ostri opoziciji beograjski vladi, desetletnici kraljevine ni namenilo posebne pozornosti. Opozorilo pa je na napake v dotedanjem notranjepolitičnem razvoju države.⁸¹ Več prostora je namenilo krvavim demonstracijam, ki so ob desetletnici države izbruhnile v Zagrebu.⁸²

⁷⁷ Jurij Perovšek, "Nehvaležna vloga Koroške vlade", v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 1, ur. Jasna Fischer ... [et al.] (Ljubljana, 2005), str. 317–318.

⁷⁸ Rahten, *Anton Korošček*, str. 279–280.

⁷⁹ "Proslava kraljevega rojstnega dne", *Slovenec*, 18. 12. 1928, št. 288, str. 1; "Svečana proslava kraljevega rojstnega dneva", *Jutro*, 18. 12. 1928, št. 295, str. 1. *Slovenec* in *Jutro* sta poročala tudi o svečani proslavi Aleksandrove štiridesetletnice 17. 12. 1928 v Ljubljani in Mariboru ("Ljubljana: kraljev rojstni dan v Ljubljani", "Maribor: kraljev rojstni dan", *Slovenec*, 18. 12. 1928, št. 288, str. 4; "Naši kraji in ljudje: proslava kraljevega rojstnega dne", *Jutro*, 18. 12. 1928, št. 295, str. 3).

⁸⁰ "Deset let naše svobode in državne samostojnosti 1918[–]1928", *Slovenec*, 1. 12. 1928, št. 276, str. 1.

⁸¹ "Pred desetimi leti in danes", *Jutro*, 1. 12. 1928, št. 283, str. 2.

⁸² "Krvav 1. december v Zagrebu", *Jutro: posebna izdaja*, 1. 12. 1928, št. 283, str. 1, "Ponovni krvavi spopadi na zagrebških ulicah", "Poročila zagrebških listov o dogodkih", *Jutro: druga posebna izdaja*, 2. 12. 1928, št. 283a, str. 1, 2.

Sicer pa je v dvajsetih letih večina političnih listov najprej poročala o ponesrečenem atentatu na Aleksandra 29. junija 1921.⁸³ Liberalni predsednik Deželne vlade za Slovenijo dr. Vilko Baltič je Aleksandrovemu kabinetnemu uradu poslal telegram, v katerem je zaprosil, "da se izvoli na najvišjem mestu predložiti naše najiskrenejše čestitke k srečno prestani nevarnosti, v katero je zločinska roka spravila življenje našega ljubljene prestolonaslednika".⁸⁴ Veselje, da se je atentat nanj izjalovil, je v telegramu Aleksandru izrazil tudi škof Jeglič. "Hvala Bogu", je zapisal, "z željo, naj Bog ohrani Vaše Visočanstvo še mnogo let, za rešitev in blagor celokupne jugoslovanske domovine."⁸⁵ Slaba dva meseca kasneje pa so se ob smrti Petra I. Karađorđevića, 16. avgusta 1921, občuteno poslovili od prvega jugoslovanskega kralja. Prvak Samostojne kmetijske stranke Ivan Pucelj, ki je bil kot tedanji minister za kmetijstvo in vode med prisotnimi ob njegovi smrti, je zapisal, da je "v dolgem, poslednjem zdihljaju /.../ odplavala velika duša našega preprostega ali tembolj ljubljene kralja po zasluženem plačilo".⁸⁶

⁸³ "Bombni atentat na regenta", *Slovenec*, 30. 6. 1921, št. 144a, str. 1, "Napad na regenta", *Slovenec*, 1. 7. 1921, št. 146, str. 1; "Bombni atentat na regenta", *Jutro*, 30. 6. 1921, št. 152, str. 1, "Po atentatu na regenta", *Jutro*, 1. 7. 1921, št. 153, str. 1; "Atentat na regenta Aleksandra", *Naprej*, 30. 6. 1921, št. 144, str. 2; "Jugoslavija: atentat na prestolonaslednika", *Nova pravda*, 2. 7. 1921, št. 25, str. 1.

⁸⁴ "Voščila Slovenije ob ponesrečenem atentatu", *Jutro*, 1. 7. 1921, št. 153, str. 2.

⁸⁵ "Dnevne novice: knezoškof Anton Bon. Jeglič", *Slovenec*, 1. 7. 1921, št. 146, str. 2.

⁸⁶ Ivan Pucelj, "Pri kraljevi smrti", *Kmetijski list*, 25. 8. 1921, št. 34, str. 1. – Poročila v glasilih slovenskih političnih strank o življenju in smrti kralja Petra I. Karađorđevića, pogrebnih svečanostih in rodbini Karađorđevićev glej v "Njegovo Veličanstvo Kralj Peter je danes popoldne ob šestih umrl", *Jutro: posebna izdaja*, 16. 8. 1921, št. 192a, str. 1, "Kralj Peter umrl", "Kralj Peter in jugoslovanstvo", "Kako je umiral kralj Peter", *Jutro*, 17. 8. 1921, št. 193, str. 1–2, "Ljubljana, 17. avgusta", "Ob smrti kralja Petra", *Jutro*, 18. 8. 1921, št. 194, str. 1, 2, "Ljubljana, 18. avgusta", "Spored pogrebnih svečanosti", *Jutro*, 19. 8. 1921, št. 195, str. 1; "Njegovo Veličanstvo kralj Peter I. Osvoboditelj umrl", *Slovenski narod*, 18. 8. 1921, št. 183, str. 1–3, "Kralj Peter I.", *Slovenski narod*, 19. 8. 1921, št. 184, str. 1–2; "Naš veliki kralj – mrtev", *Kmetijski list*, 18. 8. 1921, št. 33, str. 1, "Peter Veliki, osvoboditelj in ujedinitelj", Ivan Pucelj, "Pri kraljevi smrti", *Kmetijski list*, 25. 8. 1921, št. 34, str. 1; "Kralj Peter I. mrtev", "Načelstvo Narodno socialistične stranke", *Nova pravda*, 20. 8. 1921, št. 32, str. 1, 2; "Kralj Peter I. umrl", "Prva vest o kraljevi smrti", "Rodbina Karagjorgjevičev", *Slovenec*, 17. 8. 1921, št. 185, str. 1–2, "Iz življenja kralja Petra", *Slovenec*, 18. 8. 1921, št. 186, str. 2, "Kralj Peter na mrtvaškem odru", "Spored pogrebnih svečanosti", *Slovenec*, 19. 8. 1921, št. 187, str. 1; "Kralj Peter umrl", *Naprej*, 17. 8. 1921, št. 184, str. 1. Ob smrti kralja Petra I. Karađorđevića je posebno žalno izdajo *Škofijskega lista* izdal tudi ljubljanski škofijski ordinariat ("Ob smrti kralja Petra I.", *Ljubljanski škofijski list*, 17. 8. 1921, št. 8, str. 1). Kot zanimivost velja omeniti, da sta socialistični *Naprej*, kasneje pa še glasilo narodnoavtonomistično usmerjenih nekdanjih pripadnikov JSDS *Avtonomist* pisala, naj bi bil Peter v mladosti republikansko usmerjen in naj bi v pregnanstvu v Švici zahajal v socialistično družbo ter prevajal Claude-Henrija de Rouvroya Saint Simona, Pierra-Josepha Proudhona, Mihaila Aleksandroviča Bakunina in Karla Marxa. Z Bakuninom naj bi se tudi družil ("Kralj Peter umrl", *Naprej*, 17. 8. 1921, št. 184, str. 1; A. S., Pismo iz Beograda, *Avtonomist*, 6. 5. 1922, št. 18, str. 1). Naj navedemo še, da dober mesec po Petrovi smrti škof Jeglič svojim duhovnikom ni hotel poslati okrožnice o pokojnem vladarju, ki jo je pripravil predsednik PUS Hribar, da bi jo brali na prižnicah. "Ker je kralj razkolnik, ker se slave njegove namere razbiti Avstrijo, še preden je bila premagana, ker je popolnoma politična, ne bom želje izpolnil", je zapisal v svojem *Dnevniku* 20. 9. 1921. "Pa naj jo ponatisne v brošurici in jo razširi!" Hribar je bil zaradi tega precej nejevoljen in je Jegliču očital, "da smo tudi Habsburžane na prižnici hvalili. Odgovoril [sem], da smo hvalili njihovo krščansko življenje, nikdar pa njihove politike." (*Jegličev dnevnik*, str. 840, 842).

Posamezna številka 120 K. Poština plačana v gotovini.

Štev. 105.

V Ljubljani, v sredo dne 17. avgusta 1921.

Leto XLIX.

»SLOVENEČ« valja
po celi in vsi vsi strani. Dopolniti
na celo leto najprej, K 200.—
za cel leto, » » » » » 250.—
za cel leto, » » » » » 300.—
za cel leto, » » » » » 350.—
za cel leto, » » » » » 400.—
za cel leto, » » » » » 450.—
za cel leto, » » » » » 500.—
za cel leto, » » » » » 550.—
za cel leto, » » » » » 600.—
za cel leto, » » » » » 650.—
za cel leto, » » » » » 700.—
za cel leto, » » » » » 750.—
za cel leto, » » » » » 800.—
za cel leto, » » » » » 850.—
za cel leto, » » » » » 900.—
za cel leto, » » » » » 950.—
za cel leto, » » » » » 1000.—

SLOVENEČ

»SLOVENEČ« valja
po celi in vsi vsi strani. Dopolniti
na celo leto najprej, K 200.—
za cel leto, » » » » » 250.—
za cel leto, » » » » » 300.—
za cel leto, » » » » » 350.—
za cel leto, » » » » » 400.—
za cel leto, » » » » » 450.—
za cel leto, » » » » » 500.—
za cel leto, » » » » » 550.—
za cel leto, » » » » » 600.—
za cel leto, » » » » » 650.—
za cel leto, » » » » » 700.—
za cel leto, » » » » » 750.—
za cel leto, » » » » » 800.—
za cel leto, » » » » » 850.—
za cel leto, » » » » » 900.—
za cel leto, » » » » » 950.—
za cel leto, » » » » » 1000.—

Kralj Peter I. umrl.

BELGRAD, 16. avgusta. (Presbиро.) Njegovo Veličanstvo kralj Peter I. je danas ob 17. uri 30 min. uparl.

Globoka žalost preveva danes celo domovino: naš prvi narodni vladar in kralj, Peter iz slavnega rodu Karađorđevićev, je zatnil na svoje trdne oči na Topčideru. Ko se je večkrat ja tužna vest bliskoma razširila po vseh krajih naše države, so se vsa srca zopet zedinila v enem, odkritosrčnem in globokem čustvu: v žalosti nad smrtjo sedemdesetletnega starika, ki je bil ljubljenejše svojega ljudstva, simbol našega zedinjenja, zgled dobrega vladarja in zvestega vojaka.

prvestega voljaka. Če je bil kralj Petar, to je njegovo najverjetneje in najplešejsa karakteristika. Vse njegovo življenje je bila vedno preobčutljiva, pokorna služba v korist domovine in naroda. Njegovo življenje ni obdano z ommajaligij blestem vladarskega razkošja, v katerem se navadno krje toliko hianija, klepetalstva in nerazločljivih proslavljanj rešitij, se hi bolj pa dosestevih vrin, folio osebneja in osebneja. Njegovo življenje je bilo preobčutljivo in preobčutljivo, vladarjev, ki je v polni meri zasluži ljubezen tistih, ki danes ob njegovem kralju pomeni kar žaljstvo osebja za svojem osebju. Zakaj Petar ne samo za svojo državljan, vtor vladarja, ki smatra krono ne samo za zgodovinsko odliko, temui za odgovornost polno dolžnost, koga življenje ni bil prenik, ampak tudi povsemno delo in delo, ki je bil krev za blaginjo, srebo in napredek poosebljenega mo naroda.

Zagled patriarhalnega vladarja, gospodarja vse družine, kralja po volji ljudstva, ki gledel je zhlodet v zavesti modernega slovo: kralja Peter ga je skokovito posebej, tako kot prebrali noben kralj vladar v Evropi. Kot vladar narodnih vstajev proti turizmu nasilju, kot vojskovodja v francoski armadi, kot vrhovni vojakovodja v balkanski vojski, kot generalissimus srbske armade v svetovni vojski, ko morda on edini ni obupal nad svoje domovine, povsod se je izkazal za moža, ki ni bil dolžan vrhovni zavezo v izjavi. Peter ni lokalni sinov slave v javnosti, ni potreboval umetnega prebiranja svojih del in laiskanja od strani plašnih ljudi, bil je

zadovoljen, da je storil svojo dolžnost kakor poslednji voljak svoje armade. Zato pa je dolžnik, kar je bilo dana je malokateri nosilecju vladarske krone: da se je kmalu po **naslednjem** popolnem propadu države, ki so jo sovražne avstro-germansko-bolgarske čete preplavile kakor besni val malo pečino, zopet vrnil na svoj prestol ne kot vladar Srbije, ampak kot kralj vseh treh jugoslovanskih plemen, kot kralj Jugoslavije, za kar ga je bila namenila vsesled pravilna in modra previdnost božja.

[illegible]

Prišel je čas velike preskušnje. Tu se je kralj Peter pokazal v vsem veličju, ki ga premore samo trden značaj, velik v svoji skromnosti, v svoji zvestobi, v svoji neomajljivi in ni nikdar n porabi vse svet, kako je korakal Peter na čelu armade, ki se je morala pred premego sovražnih čet, lačna, bosih in premrzlih, unikatih čez alpske gore, da najde zatočišče na tujih tleh. Delo je vse gorje svojega naroda, da z njim vrd vstane in poslane delovne zmagre, deležen plačila za toliko trpljenje, samoprenogajanje in za upanje v pomoč božjo in življenjsko silo svojega naroda.

Ni dolgo užival zmagoslavlja svojega rodu, osvobođenja vseh jugoslovenskih rodov, zmage pravice nad nasiljem in krivico, toda vžil jo je v polni meri! Nad grobom zvestega vojaka in vrnjenega vladarja žalujejo dame vsi sinovi Jugoslavije, združeni v eni državi, gotovi zanjo, če treba, postaviti na kocko vse, kakor je to storil on prvi naš narodni kralj in osvoboditelj.

Večna slava kralju Petru!

Ljubljana, 16. avgusta. (Uradno.) Glasom uradne vesti, ki jo je prejel g. pokrajinski namestnik, je Nj. Vel. kralj Peter I. danes ob 17. uri 30 minut umrl. Da nadaljnega vrši vso kraljevsko oblasno ministrski svet.

ministri svete, 16. avgusta, Danes ob 17, uri 30 min. se končal krati
 Petar svoje velike Hrijelje. Ob njegovim smrti postojali je stali pr
 Jurij. Sve popodne so bili pri kralju zdravnici, dr. Vindasjevič
 dr. Nikolajevič, dr. Tšuančin in drugi. Takoj, ko so izvedli, da je
 umrl kralj, so došli na dvor ministri z ministrskim predsednikom
 Paskilom na čelo. Tejo kralj bo jutri dopoldne položeno v saizone
 v kraljevski palači. Vsa kraljeva družina, vseh 12 članov, je
 takoj, ko dospe prestolonaslednik Aleksander v Belgrad. Govori se
 da bo rumunski kralj osebno prišel k pogrebu, sicer pa se bo da
 zastopati po svojem sinu. Angielski kralj bo tudi poslal k pogrebu
 odposlanca. Program pogreba in pogrebni svečanosti bo teklo

Belgrad, 16. avgusta. Vest o smrti kralja Petra se je z bliske vito naglico razširila po mestu takoj po smrti. Naredila je globok vtis na vso javnost. Uredništva listov so takoj izdala letake in posebene objave. Zbavišča so se takoj zaprla in mesto se je odelo v črne barve. Zvečer so bili vsi lokali zaprti. Listi so izšli v posebnih izdajah, v katerih so minisrali nedopustnosti o smrti kralja in življenjepisa.

Belgrad, 16. avgusta. Danes ob 20. uri je imel ministrski svet sejo, na kateri se je pečal s sestavo proklamacije. Tekst proklamacije se objavi jutri dopoldne v »Službenih novinah«. Proklamacija bo najprej javila smrt kralja Petra in da zasede prestol po členu 58. ustave. Sl. Vis. prestolonaslednik cesarj Aleksander. Za odločnost prestola

Naslovnica *Slovenca*
ob smrti kralja Petra
I. Karadorđevića
(*Slovenec*, 17. 8. 1921,
št. 185, str. 1)

Hkrati so pozdravili novega jugoslovanskega vladarja Aleksandra I. Karađorđevića in predstavili njegovo dotedanjo življenjsko pot.⁸⁷ *Avtonomist* je bil prepričan, da bo Aleksander spoštoval ljudsko voljo. "Naslednik kralja Petra I. Karagjorgjeviča je vzgojen v strogo demokratičnem in ustavnem duhu in tudi

⁸⁷ "Kralj Aleksander" *Jutro*, 17. 8. 1921, št. 193, str. 2; "Ljubljana, 18. avgusta" *Jutro*, 19. 8. 1921, št. 195, str. 1; "Kralj Aleksander", *Slovenec*, 19. 8. 1921, št. 187, str. 1–2; "Načelstvo Narodno socialistične stranke", *Nova pravda*, 20. 8. 1921, št. 32, str. 2; "Po kraljevi smrti", *Avtonomist*, 22. 8. 1921, št. 20, str. 1.

on bo v smislu intencij svojega velikega očeta in predhodnika in po določilih ustave samo viden predstavnik in izvršitelj narodove volje in zvest čuvar narodnih pravic in interesov".⁸⁸ Naslednje leto sta *Slovenec* in *Jutro* obširno poročala o Aleksandrovi poroki z romunsko princeso Marijo Hohenzollern-Sigmaringen 8. junija 1922 ter njenem proslavljanju v Sloveniji. K poroki jima je čestital tudi škof Jeglič.⁸⁹ *Slovenski narod* in *Jutro* sta posebej poudarila še udeležbo kraljevskega para na I. jugoslovanskem vsesokolskem zletu 12. do 15. avgusta 1922 v Ljubljani.⁹⁰ O tem je pisal tudi *Slovenec*.⁹¹ Kraljevski par se je zleta udeležil 13. in 14. avgusta – na koncu svojega dvomesečnega poletnega bivanja v Sloveniji. V sporočilu, ki so ga prebrali na zaključni zletni telovadbi, je Aleksander sokole in sokolice pozval, naj bodo tudi v bodoče vsemu (jugoslovanskemu) narodu zgled duhovne enotnosti in razglasil, da se bo na tej in sokolski podlagi "razvijal nadaljnji napredek narodnih in državnih sil".⁹² Sporočilo je škofa Jegliča zelo užalilo. V *Dnevnik* je zapisal, da mora kralj vedeti, kaj podpiše. "Mi škofje smo sokolstvo obsodili, kralj ga pa stavi kot temelj nadaljnjega našega razvitka; mi moramo varovati svoje krščansko stališče in je prav lahko mogoč konflikt s kraljem."⁹³

Slovenska politika je spremljala tudi drugo dogajanje, povezano s kraljevo rodbino. Različna strankarska glasila so poročala o rojstvu njunih sinov – prestolonaslednika princa Petra, 6. septembra 1923, in princev Tomislava in Andreja, 19. januarja 1928 in 28. junija 1929.⁹⁴ Ob rojstvu Andreja, ki se je rodil na Bledu

⁸⁸ "Po kraljevi smrti", *Autonomist*, 22. 8. 1921, št. 20, str. 1.

⁸⁹ "Kraljeva svatba", "Ljubljanske novice: proslava kraljeve poroke", *Slovenec*, 9. 6. 1922, št. 130, str. 1, 3, "Dnevne novice: ljubljanski škof kraljevi dvojici", *Slovenec*, 11. 6. 1922, št. 132, str. 3; "Kralj Aleksander – kraljica Marija", "Proslava kraljeve poroke v Sloveniji", *Jutro*, 9. 6. 1922, št. 135, str. 1, 2, "Proslava kraljeve poroke na Ptuj", "Mariborsko pismo", *Jutro*, 11. 6. 1922, št. 137, str. 1, 2. – Kraljevski par je medene tedne preživel na Bledu (Špelec, "Zaboga, saj sem vendar jaz na pol Slovenec!", str. 71. Glej tudi "Kralj Aleksander in kraljica Marija v Sloveniji", *Slovenec*, 10. 6. 1922, št. 131, str. 1, "Kralj in kraljica na Bledu", *Slovenec*, 11. 6. 1922, št. 132, str. 1; "Kralj in kraljica na Bledu", *Jutro*, 10. 6. 1922, št. 136, str. 1, "Velike svečanosti na Bledu", *Jutro*, 11. 6. 1922, št. 137, str. 1).

⁹⁰ "I. jugoslovanski vsesokolski zlet v Ljubljani", *Slovenski narod*, 15. 8. 1922, št. 184, str. 2, "Zmagoslavna manifestacija Sokolstva kralju in državni misli na Kongresnem trgu", *Slovenski narod*, 17. 8. 1922, št. 185, str. 2; "Prvi glavni vsesokolski zletni dan", *Jutro*, 14. 8. 1922, št. 191, str. 1–2, "Triumfalni zaključek vsesokolskega zleta", *Jutro*, 16. 8. 1922, št. 193, str. 1–2. Glej tudi "Ljubljana, 16. avgusta", *Jutro*, 17. 8. 1922, št. 194, str. 1.

⁹¹ "Dnevne novice: pozdrav gostom", *Slovenec*, 13. 8. 1922, št. 175, str. 3, "Dnevne novice: kralj Aleksander in kraljica Marija", *Slovenec*, 15. 8. 1922, št. 176, str. 3.

⁹² "Zaključna javna telovadba", *Jutro*, 16. 8. 1922, št. 193, str. 2.

⁹³ Jegličev *dnevnik*, str. 863. O tem glej tudi str. 867.

⁹⁴ "Imamo prestolonaslednika!", *Slovenec*, 7. 9. 1923, št. 202, str. 1, "Država proslavlja rojstvo kraljeviča", *Slovenec*, 20. 1. 1928, št. 16, str. 1, "Pozdravljen!", "Po rojstvu tretjega kraljeviča", *Slovenec*, 2. 7. 1929, št. 146, str. 1; "Ljubljana, 6. septembra", "Jugoslavija je dobila prestolonaslednika", "Rojstvo jugoslovanskega prestolonaslednika", *Jutro*, 7. 9. 1923, št. 209, str. 1, 2, "Beograd se raduje rojstva princa Andreja [Tomislava – op. J. P.]", *Jutro*, 20. 1. 1928, št. 17, str. 1, "Dobili smo tretjega kraljeviča", *Jutro*, 29. 6. 1929, št. 150, str. 3.

Kraljica Marija v slovenski narodni noši
(*Ilustrirani Slovenec*,
22. 8. 1926, št. 34, str.
1)

in so mu dali slovensko ime, je *Slovenec* zapisal, da je slovenske zemlje sin in so po njem Slovenci predstavljeni v kraljevski hiši. Je njihova nova vez z vladarskim domom. List je tudi posebej poudaril monarhistično stališče. "Monarhija slovenskemu narodu tudi ni samo neke vrste zgodovinska vrednota, ker je pač vedno živel pod njo," je zapisal, "ampak nekaj, kar globoko odgovarja našemu narodnemu etosu, našemu pojmovanju občestva, v katerem veže vsakega posameznika z vladarjem moralna vez ljubezni, spoštovanja in zvestobe, vladar pa se čuti odgovornega za blagor celote v svoji vesti".⁹⁵

⁹⁵ "Pozdravljen!", *Slovenec*, 2. 7. 1929, št. 146, str. 1.

Dinamika dinastične zvestobe med kraljevo diktaturo

Dvajseta leta je politično zaključila diktatura kralja Aleksandra. Kot vemo, je kralj 6. januarja 1929 razpustil Narodno skupščino, razveljavil ustavo, prepovedal politične stranke in ukinil delovanje oblastnih samouprav. Razen komunistov so diktaturo na Slovenskem pozdravili oziroma o njej in njenih ukrepih niso podali posebnih ocen. Komunistična stranka je kasneje Aleksandrovo diktaturo, zaradi ukrepov, ki so doleteli njene pripadnike, imenovala "krvavo" in imela do njega sovražen odnos. Komunisti so kralja Aleksandra v težnji po njegovem političnem izbrisu imenovali Aleksander Zadnji. Drugače pa so stranke priznavale kraljevo avtoriteto in njegovo odločitev, da preseka napete razmere v državi.⁹⁶ Dotedanji kraljevi predsednik vlade Anton Korošec je kralja podprl s sodelovanjem v vladi šestojanuarskega režima. Kot minister za promet in nato za gozdarstvo in rudarstvo je ohranil vez med katoliško politiko, Slovenci in kraljem. Od 28. septembra 1930 do 2. septembra 1931 jo je nato kot minister za gozdarstvo in rudarstvo ter gradbeništvo vzdrževal vidni predstavnik katoliškega tabora inž. Dušan Sernek. V tem obdobju so zastopniki občin iz dravske, drinske in podonavske banovine 12. januarja 1930 kralju Aleksandru svečano izrazili svojo zvestobo in vdanost.⁹⁷ V prvem letu diktature je med Slovenci in kraljem prišlo tudi do simbolne narodnokulturne povezanosti. 18. aprila 1929 je kralj Aleksander na prošnjo rektorja ljubljanske univerze prof. dr. Milana Vidmarja sprejel protektorat pri proslavi njene desetletnice in dovolil poimenovanje Univerza Kralja Aleksandra I. – Alma mater Alexandrina. S tem so rešili obstoj slovenske univerze, ki ji je grozila ukinitve posameznih fakultet.⁹⁸ Kot pridaja Andrej Rahten, se v monarhiji res ni spodobilo nasprotovani ustanovi,

⁹⁶ Jurij Perovšek, "Slovenci in diktatura kralja Aleksandra leta 1929", v: *Slovenci in devetice 20. stoletja*, ur. Tomaž Ivešič (Ljubljana, 2022), str. 71–84; France Filipič, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 1* (Ljubljana, 1981), str. 424; isti, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 2* (Ljubljana, 1981), str. 76; Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, *Zbrano delo: deseta knjiga: politični spisi: ocene leposlovnih del: dodatek* (Ljubljana, 1983), str. 18. – Kar zadeva odnos komunistov do kralja Aleksandra, lahko opozorimo tudi na občutje enega najvidnejših slovenskih in jugoslovanskih komunistov Edvarda Kardelja iz časa, ko je bil leta 1930 zaprt in mučen v beograjski Glavnjači. Glede na to, kar je v njej videl in izkusil, si je želel, "da bi bil priča in soudeleženec pri mučenju kralja Aleksandra in vseh tistih, ki so okrog njega in v njegovi službi". Zase je bil prepričan, da po naravi ni krut in hudoben in za svojega očeta ter posebno mater je vedel, da sta bila nadvse nežna človeka. Grozljiva izkušnja pa je po njegovem pričevanju v njem zbudila "močne sadistične nagone in v nekaterih trenutkih sem bil v pravih delirijih sovraštva do vseh od kralja pa tja do najnižjega žandarja. Moje sovraštvo in želja po maščevanju sta bila elementarna, vendar mislim, da sta bila v skladu s pravico." (Edvard Kardelj, *Zbrana dela: prva knjiga: maj–junij 1928 – december 1934* (Ljubljana, 1989), str. 387).

⁹⁷ "Belgrad pozdravlja te dravske banovine", *Slovenec*, 12. 1. 1930, št. 9, str. 1, "Kraljev odgovor delegacijam", *Slovenec*, 14. 1. 1930, št. 10, str. 1; "Zastopniki slovenskih občin pri kralju", *Ponedeljek*, 13. 1. 1930, št. 2, str. 1; "Naša deputacija pri kralju", *Jutro*, 14. 1. 1930, št. 10, str. 2.

⁹⁸ Božo Repe, "Svoboda duha: zgodovina Univerze v Ljubljani", v: *Univerza v Ljubljani: 100 let: 1919–2019: svoboda duha*, ur. Božo Repe, Igor Papič, Mladen Dolar (Ljubljana, 2019), str. 95–97, 100.

Krst princa Andreja Karadordeviča na Bledu 15. avgusta 1929; Andrejev krstni boter desno za duhovniki knez Pavle Karadordevič ga drži v naročju (*Ilustrirani Slovenec*, 8. 9. 1929, št. 36, str. 283)

ki nosi monarhovo ime. Po enem od pričevanj je bil Anton Korošec tisti, ki je svetoval rektorju Vidmarju, naj kralju Aleksandru predlaga, da se univerza ob njeni desetletnici poimenuje po njem.⁹⁹

Od septembra 1931 do njegove smrti leta 1934 je bila kralju v oporo liberalna politika.¹⁰⁰ Pripadniki Jugoslovanske radikalne kmetske demokracije (JRKD) oziroma Jugoslovanske nacionalne stranke dr. Albert Kramer, Ivan Pucelj in dr. Fran Novak so v tem času na različnih ministrskih položajih – položaju ministra za gradbeništvo, trgovino in industrijo, socialno politiko in na položaju ministra brez listnice – sodelovali v izvajanju kraljeve politike zaostrenega jugoslovanskega unitarizma. Korošec je tedaj s federalistično *Slovensko deklaracijo*, oblikovano na prehodu let 1932–1933, izgubil kraljevo naklonjenost.¹⁰¹ Kralj je njega in najvidnejše predstavnike nekdanjega strankinega vrha napotil v že omenjeno konfinacijo. Končala se je po kraljevi smrti. Kot smo že opozorili, je Korošec, kljub konfinaciji, v njegovih očeh imel poseben status. Kralj, ki je verjel v njegovo zvestobo, je resno računal na obnovo sodelovanja z

⁹⁹ Rahten, *Anton Korošec*, str. 314.

¹⁰⁰ Perovšek, *Politika in moderna*, str. 69.

¹⁰¹ O Slovenski deklaraciji glej *Abčinovi spomini*, str. 83–86; Jure Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935* (Ljubljana, 2007), str. 165–172 (dalje: Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*).

njim. Korošec je nanj tudi pristal. Zanj je bilo med drugim izven razprave načelo monarhije in dinastije Karađorđevićev. Kralju je bil na razpolago.¹⁰²

V času ko so bili kralju v oporo liberalci, so mu svojo privrženost posebej izrazili ob dveh priložnostih. Prvič ob siloviti obsodbi *Slovenske deklaracije* januarja 1933, ko je liberalna JRKD kralju Aleksandru in njegovemu kraljevskemu domu 10. januarja 1933 izrekla neomajno vdanost in globoko hvaležnost, "*da se labko zbiramo okoli našega narodnega kralja Aleksandra I. in njegovega vzvišenega doma, ki sta nam jamstvo za trajno narodno samobitnost in lastno državnost*".¹⁰³ Ob liberalni politični organizaciji je Aleksandru in karađorđevićevski dinastiji neomajno zvestobo in hvaležnost izrekla tudi Županska zveza, ki je bila v liberalnih rokah.¹⁰⁴ Drugič pa je liberalna stran svojo dinastično zvestobo izkazala 3. marca 1933, ko je po zgledu vdanostne adrese z 12. januarja 1930 delegacija slovenskih občin ter nepolitičnih društev in organizacij kralju Aleksandru izročila novo vdanostno adresno.¹⁰⁵ Adreso so oblikovali s prisilno nabranimi podpisi po vodstvih občin, društev in institucij Dravske banovine.¹⁰⁶ Sicer pa je v prvi polovici tridesetih let slovenska politika avgusta 1931 vidno obeležila desetletnico Aleksandrove vladavine.¹⁰⁷ *Jutro* je zapisalo, da "ves jugoslovenski narod visi na svojem kralju z iskreno in vdano ljubeznijo",¹⁰⁸ *Slovenec* pa, da "kot Slovenci in katoliki iskreno ljubimo svojega vladarja". V njem je "genij Karagiorgjevičev posebno živ po svoji nezlomljivi vztrajnosti in po idealni ljubezni do rodu in do njegove moči".¹⁰⁹ Na desetletnico Aleksandrove vladavine je spomnila tudi socialistična *Delavska politika*. Z mislijo na uvedbo diktature pa je pripomnila, da hoče biti ljudstvo že po svoji naravi svobodno v udejstvovanju. "Zakoni so meja, v kateri naj se svoboda giblje, da ne krši državljanskih in socialnih pravic svojih sodržavljanov. To je cilj današnjega mnjenja."¹¹⁰ Desetletnico Aleksandrovega vladanja je obeležilo tudi gibanje Bojevnikov, zbrano ob glasilu *Bojevnik*.¹¹¹ Predsednik Zveze bojevnikov

¹⁰² Rahten, *Anton Korošec*, str. 346, 358–360; Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 215–224.

¹⁰³ "Resolucija banovinskega vodstva JRKD", *Jutro*, 11. 1. 1933, št. 9, str. 1.

¹⁰⁴ "Slovenci ogorčeno zavračajo in ostro obsojajo politiko razdiranja", *Jutro*, 8. 1. 1933, št. 7, str. 1.

¹⁰⁵ "Adresa Slovencev", "Izročitev slovenske adrese Nj. Vel. kralju Aleksandru", *Jutro*, 4. 3. 1933, št. 54, str. 1, "Lepa manifestacija narodne solidarnosti", *Jutro*, 5. 3. 1933, št. 55, str. 2.

¹⁰⁶ Rahten, *Anton Korošec*, str. 348–349.

¹⁰⁷ Obsežna prispevka ob desetletnici Aleksandrovega vladanja glej v "Deset let dela in stremjenja", *Slovenec*, 15. 8. 1931, št. 183a, str. 1; "Aleksander I. – deset let naš kralj", *Jutro*, 15. 8. 1931, št. 187, str. 1–2. O proslavi Aleksandrove vladarske desetletnice po Sloveniji glej "Inozemstvo k desetletnici Nj. V. kralja", *Slovenec*, 18. 8. 1931, št. 184a, str. 1; "Proslava kraljevega jubileja v Dravski banovini", *Jutro*, 18. 8. 1931, št. 188, str. 1–2.

¹⁰⁸ "Aleksander I. – deset let naš kralj", *Jutro*, 15. 8. 1931, št. 187, str. 1.

¹⁰⁹ "Deset let dela in stremjenja", *Slovenec*, 15. 8. 1931, št. 183a, str. 1.

¹¹⁰ "Desetletnica", *Delavska politika*, 19. 8. 1931, št. 66, str. 1.

¹¹¹ "Deset let naš kralj", *Bojevnik*, 15. 8. 1931, št. 1, str. 1.

general Rudolf Maister je na devetem taboru Bojevnikov, na Marijin praznik 15. avgusta 1931 na Brezjah, poudaril, da "naš prvi skupni pozdrav s tega tabora veljaj našemu vrhovnemu poveljniku in voditelju, našemu državnemu poglavarju. Jutri poteče deseto leto, odkar je naš kralj Aleksander zasedel svoj prestol."¹¹² Za Bojevnike je bil Aleksander njihov véliki vodnik.¹¹³

Tri tedne po desetletnici Aleksandrovega vladanja, 6. septembra 1931, so se na rojstni dan prestolonaslednika princa Petra v Sloveniji svečano poklonili spominu prvega jugoslovanskega kralja Petra I. Osvoboditelja. Pred ljubljanskim Magistratom so odkrili njegov konjeniški spomenik.¹¹⁴ To je bil prvi od dveh najvidnejših zgodovinskih spomenikov iz dobe med vojnama na Slovenskem – jugoslovanskih kraljev Petra I. in Aleksandra I. Karadorđevića;¹¹⁵ Aleksandrovega so odkrili na rojstni dan tedaj že kralja Petra II. Karadorđevića 6. septembra 1940 na Kongresnem trgu v Ljubljani.¹¹⁶ Tedaj so še enkrat spomnili na lik, življenje in delo kralja Aleksandra ter vzgojo in življenje njegovega sina Petra II.¹¹⁷ Kot je spomnil Janko Pleterski, je italijanski okupator oba spomenika že v prvih dneh po zasedbi Ljubljane barbarsko razbil. Ljubljanačani so bili osupli in otrpli. Okupatorji so s tem "nazorno pokazali, kako ničvredna se jim zdi tudi državnost Slovencev, zgodovinsko vzdana v Kraljevino Jugoslavijo". Barbarsko razbijanje spomenikov z macolo in podiranje s traktorji se je vsem zdelo šokantno, nekulturno, divjaško. Pač fašistično. In za nameček ni po vojni nihče pomislil na obnovo obeh spomenikov. "V globini zavesti je takšen spregled okupatorjevega barbarstva pomenil udejanjenje lastnega nagnjenja k popravljanju domače narodne zgodovine, novim časom primerno."¹¹⁸

¹¹² "Letošnji naš tabor", *Bojevniki*, 15. 11. 1931, št. 2, str. 1.

¹¹³ "Naše zedinjenje in naš vladar", *Bojevniki*, 15. 12. 1933, št. 12, str. 1.

¹¹⁴ Prvi spomenik kralju Petru I. so na Slovenskem odkrili 1. 8. 1926 v Kranju. – "Odkritje spomenika kralju Petru I.", *Kmetijski list*, 4. 8. 1926, št. 31, str. 2.

¹¹⁵ Janko Pleterski, *Pravica in moč za samoodločbo: med Metternichom in Badinterjem: študije, razgledi, preudarki iz petnajstletja po tretji odločitvi Slovencev* (Ljubljana, 2008), str. 12 (dalje: Pleterski, *Pravica in moč za samoodločbo*).

¹¹⁶ "Kralju Petru II. ob rojstnem dnevu", *Slovenec*, 6. 9. 1940, št. 204a, str. 1; "Dan kraljevskega slavlja", *Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 1. – O nastanku kipa Aleksandra I. Karadorđevića v Ljubljani glej "Kako je Ljubljana dobila spomenik kralja Aleksandra I", id, "Razgovor z ustvarjalcem kraljevega spomenika kiparjem Lojzetom Dolinarjem", *Slovenec*, 6. 9. 1940, št. 204a, str. 2–3; "Kako je nastal spomenik", "Vojni dobrovoljci in spomenik kralja Aleksandra", *Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 2. Glej tudi Miha Maleš (ur.), *Spomenik Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju v Ljubljani* (Ljubljana, 1940). O Aleksandrovem spomeniku glej tudi "Dogodek v naši umetnosti", *Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 8.

¹¹⁷ "Priprava našega kralja na odgovorno vladarsko delo", *Slovenec*, 6. 9. 1940, št. 204a, str. 1; "Dan kraljevskega slavlja", "Življenjsko delo kralja Aleksandra", "Viteški kralj prvič med nami", "Mladi kralj stopa v leto polnoletnosti", "Viteški kralj prvič med nami", *Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 1–4. *Jutro* je objavilo tudi pesmi v čast kralja Aleksandra (Joža Bekš, "Viteškemu kralju", Griža Koritnik, "Aleksander, na konja!", *Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 4).

¹¹⁸ Pleterski, *Pravica in moč za samoodločbo*, str. 12.

Slovesnost ob odkritju spomenika Kralju Petru I. Karađorđeviću pred ljubljanskim Magistratom 6. septembra 1931 (*Ilustrirani Slovenec*, 13. 9. 1931, št. 37, str. 294)

Odkritje Petrovega spomenika, ki se ga je udeležil celotni slovenski politični, družbeni in cerkveni vrh,¹¹⁹ je liberalna stran imela za počastitev praznika, "enega najveličastnejših, kar jih beleži naša zgodovina".¹²⁰ Na katoliški strani pa so v pesniški obliki spomnili na kralja Petra in jugoslovansko združitev. Tedaj se je slovenski rod "*združil z brati in beli* [karađorđevićevski – op. J. P.] *orel vzpel se je v svobodi zlati mogočno v našega neba sinjino*".¹²¹

¹¹⁹ O odkritju spomenika kralju Petru I. Karađorđeviću glej "Veličastna poklonitev kralju Osvoboditelju", *Jutro: posebna izdaja*, 6. 9. 1931, št. 205a, str. 1–3; "Nad sto tisoč ljudi pri odkritju spomenika kralju Petru Osvoboditelju", *Jutro: ponedeljska izdaja*, 7. 9. 1931, št. 36, str. 1–4; "Slovenija kralju Osvoboditelju", *Slovenski list: posebna izdaja*, 6. 9. 1931, št. 36, str. 1–2, "Slovenija kralju Osvoboditelju", *Slovenski list*, 7. 9. 1931, št. 36a, str. 1–2.

¹²⁰ "Veličastna poklonitev kralju Osvoboditelju", *Jutro: posebna izdaja*, 6. 9. 1931, št. 205a, str. 1.

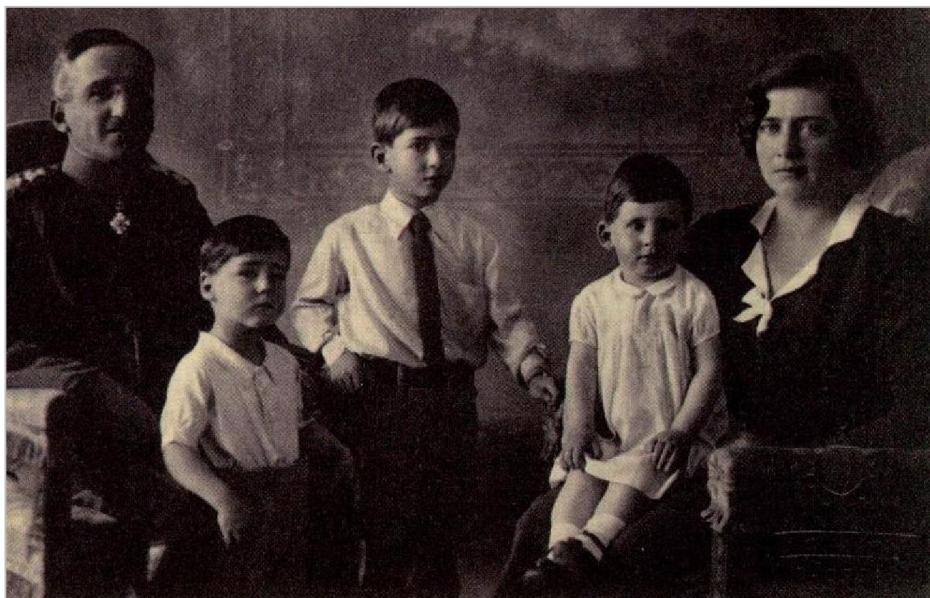
¹²¹ "Slavnemu spominu prvega jugoslovanskega kralja: rapsodija ob kraljevem dnevu", *Slovenec*, 6. 9. 1931, št. 201, str. 1.

Aleksandrova smrt

Potem je prišel Marseille. Atentat na kralja in njegova smrt 9. oktobra 1934, točno trideset let po maziljenju njegovega očeta, Petra I., na kronanju v staroslavnem srbskem samostanu Žića, sta z vso silo udarila v slovenski, jugoslovanski in mednarodni prostor. Kraljeva smrt je združila slovensko časopisje. Takrat se je žalovanju, nedvomno povezanim tudi z negotovimi svetovnimi razmerami, pridružil celo precej indiferenten regionalni tisk, ki Aleksandru ni nikoli ni namenjal pretirane pozornosti.¹²² Obe glavni politični sili, vladajoča liberalna in katoliška, sta se z veliko občutljivostjo odzvali na vladarjevo smrt. Aleksandra sta zgodovinsko povzdignili kot združitelja in graditelja Jugoslavije, poudarili njegovo življenjsko in vojaško pot ter državniško in diplomatsko poslanstvo.¹²³ "Kakor uboge sirote smo, ki jim je zločinska roka ubila dobrega

¹²² Špelec, "Zaboga, saj sem vendar jaz na pol Slovenec!", str. 165.

¹²³ Glavne poudarke v *Jutru* in *Slovenecu* ob smrti kralja Aleksandra I. Karadordeviča glej v "Jugoslovenskemu narodu!", "Kralj je mrtev živel kralj!", "Nj. Vel. kralj Aleksander mrtev", "Življenje in delo kralja Aleksandra", "Žalovanje v Ljubljani", *Jutro*, 10. 10. 1934, št. 233, str. 1–2, "Čuvamo Jugoslavijo", "Čuvajmo Jadran se mrtev vrača v naročje Jugoslavije", "Cerkev kralju", "Kralj in narod", *Jutro*, 11. 10. 1934, št. 234, str. 1–3, "Viteški Zedinitelj", *Jutro*, 12. 10. 1934, št. 235, str. 1, "Veliki v tugi", "V miru in delu čuvajmo Jugoslavijo", "Žalne svečanosti v dravski banovini", "Slovenski železničarji spominu kralja mučenika", "Poslanica Zveze bančnih in sorodnih uradnikov", "Žalna seja novomeškega občinskega odbora", "Žalna zastava za Najvišjim lovcom", *Jutro*, 13. 10. 1934, št. 236, str. 1–3, "Neprecenljiva žrtev", *Jutro*, 14. 10. 1934, št. 237, str. 1, "Poklonitev Slovencev", *Jutro*, 16. 10. 1934, št. 238, str. 1, "Žalna komemoracija v Šenčurju", *Jutro*, 17. 10. 1934, št. 239, str. 3, "Žalovanje Slovencev za kraljem", *Jutro*, 17. 10. 1934, št. 239, str. 9, "Naš Kralj in Vodja odhaja za vedno", "Stotisoči ob krsti našega velikega kralja: Slovenci", *Jutro*, 18. 10. 1934, št. 240, str. 1–2, "Odšel je k slavnim prednikom", "Turobno triumfalna zadnja pot Kralja in Vodje", "Nepozaben žalni dan Ljubljane", Vladimir Ravnikar, "Kralj Aleksander I., čuvaj demokracije", *Jutro: izredna izdaja*, 19. 10. 1934, št. 241, str. 1–7, "Veliki kralj je še mrtev zidal in gradil", *Jutro*, 20. 10. 1934, št. 242, str. 1, "Knez miru", *Jutro*, 21. 10. 1934, št. 243, str. 1, "Po štirinajstih dneh", *Jutro*, 23. 10. 1934, št. 24, str. 1; "Nj. Vel. kralj Aleksander I.", "Kralj – mučenik", *Slovenec*, 10. 10. 1934, št. 230a, str. 1–2, "Čuvajte Jugoslavijo", "Sožalje ljubljanskega knezoškofa", "Sočustvovanje sveta", "Sožalje Bolgarije", "Slovenja v globoki žalosti", *Slovenec*, 11. 10. 1934, št. 231a, str. 1–4, "Osservatore Romano: dovršimo sveto delo kralja Aleksandra in Barthouja – pobrano iz njihove krvi", "Vsa Nemčija obsoja zločin", "Sožalje sv. očeta", "Anglija sočustvuje z nami", "Narodno žalovanje v CSR", "Sožalja iz Dravske banovine", "Žalna seja kat. ženskih organizacij", "Sožalja iz vsega sveta", "Iz življenja kralja Aleksandra I.", "Sožalje univerze kralja Aleksandra", "Sožalne brzojavke in žalne seje", "Ljubljanske vesti: žalni prizori v Ljubljani", "Žalna seja mariborskega mesta", "Žalna manifestacija v Kamniku", "Žalni seji Poštne hranilnice in inženjerske zbornice", "Gospodarstvo: sožalje slovenskega gospodarstva", *Slovenec*, 12. 10. 1934, št. 232, str. 1–7, "Tvorec našega edinstva", "Prebivalstvu dravske banovine", "Dr. Anton Korošec", "Žalne svečanosti v Sloveniji", "Zasluge kralja Aleksandra za kulturo", "Slovenija ob krsti svojega kralja", "Ženeva se spominja dobrega tovariša in učenca", *Slovenec*, 13. 10. 1934, št. 233, str. 1–4, 6, "Ta skupnost naj ostane", Dušan Serbec, "Ob njegovem grobu", "Kralj – lovec", "Veličastna žalna manifestacija obdravske prestolnice", *Slovenec*, 14. 10. 1934, št. 234a, str. 1, 4–6, "Proglas bana dr. Marušiča", "Inozemska odposlanstva pri pogrebu viteškega kralja-Zedinitelja v Belgradu", *Slovenec*, 16. 10. 1934, št. 235a, str. 2, "Odposlanstva iz Slovenije", "Spominu blagopokojnega vladarja", "Žalne svečanosti v Ljubljani", *Slovenec*, 17. 10. 1934, št. 236a, str. 1, 3–5, "Slava kralju Zedinitelju", "Kraljevo truplo zasipa cvetje", "Inozemska zastopstva", "Zadnji pozdrav viteškemu kralju!", "Slovenci pri pogrebu", "Ljubljana na predvečer pogreba", "Vojaštvo pri žalni manifestaciji", *Slovenec*, 18. 10. 1934, št. 237a, str. 1–5, "Ustvaritelj Jugoslavije", "Pogreb, ki se ga je udeležila vsa Jugoslavija", "Bela Ljubljana – ovita v črno žalost", "Maribor na veliki žalni dan", "Celje v

Kraljeva družina nekaj mesecev pred kraljevim umorom; z leve proti desni: kralj Aleksander, princ Tomislav, prestolonaslednik princ Peter, princ Andrej, kraljica Marija (*Slovenec*, 6. 9. 1940, št. 204a, str. 3)

očeta", je zapisalo *Jutro*.¹²⁴ "Zločin v Marseillu je kakor z žarometom posvetil v brezdna političnega podzemlja in razkril spačeno sliko kulture in civilizacije izvestnega dela Evrope".¹²⁵ Ob obletnici kraljeve smrti je dodalo, da je padla "glava, ki je z divinatorsko [preroško – op. J. P.] močjo znala misliti o vseh vprašanjih, ki so se postavljala na dnevni red našega vsakdanjega življenja in našega zgodovinskega razvoja".¹²⁶ *Slovenec* pa je v siloviti obtožbi marsejskega zločina posebej obsodil "vsako nasilje nad življenjem, ki je samo Stvarnikovo".¹²⁷ Ko je kralj Aleksander "odšel /.../ k svojim slavnim prednikom",¹²⁸ je v njegovem

črni žalosti", *Slovenec*, 19. 10. 1934, št. 238a, str. 1–7, "Slovenija na grob pokojnega kralja", *Slovenec*, 20. 10. 1934, št. 239, str. 4–5, "Od groba sem ...", *Slovenec*, 21. 10. 1934, št. 240, str. 2; "Slovinci v Belgradu žalujejo", "Sveti oče o kralju Aleksandru", "Izjava dr. A. Korošca", "Mogočno zastopstvo Slovencev na žalnem sprevodu", "Govor škofa dr. Rožmana po radiu: zločin nad vladarjem – trojen greh", "Francija – Jugoslavija: glas iz večnosti", *Ponedeljski Slovenec*, 15. 10. 1934, št. 42, str. 2–3. – Mrtvemu kralju so v *Slovincu* posvetili tudi pesmi. Glej anonimni avtor, "Molitev slovenskega naroda ob grobu svojega kralja", Franjo Neubauer, "Viteškemu kralju!", *Slovenec*, 17. 10. 1934, št. 236, str. 3, Zdravko Ocvirk, "Jesen 1934", *Slovenec*, 18. 10. 1934, št. 237a, str. 3.

¹²⁴ "Kralj je mrtev živel kralj!", *Jutro*, 10. 10. 1934, št. 233, str. 2.

¹²⁵ "Po štirinajstih dneh", *Jutro*, 23. 10. 1934, št. 244, str. 1.

¹²⁶ "Ob prvi obletnici smrti Velikega kralja", *Jutro*, 9. 10. 1935, št. 234, str. 1.

¹²⁷ "Kralj – mučenik", *Slovenec*, 10. 10. 1934, št. 230a, str. 2.

¹²⁸ "Odšel je k slavnim prednikom", *Jutro: izredna izdaja*, 19. 10. 1934, št. 241, str. 1.

Kralj Aleksander I. Karađorđević (Branko Crnković in Antun Čačković, Njegovo veličanstvo kralj Aleksandar I, kao graditelj jugoslovenskog jedinstva, kao državnik, vojnik i vojskovođa: fragmen-tarna studija (Zagreb, 1932), vezni list)

v nedeljo, 14. oktobra 1934, zločin nad kraljem Aleksandrom označil za trojni greh. Prvič, za greh proti peti božji zapovedi "Ne ubijaj!", drugič, za greh proti četrti božji zapovedi "Spoštuj očeta in mater!", ker ta zapoveduje tudi spoštovanje do državnih poglavarjev, ki so od Boga postavljeni poglavarji naroda, in

tretjič, za greh, ker je nenaravno ubiti vladarja, ki je oče države.¹³⁰ Obe glasili sta obenem pozdravili novega mladoletnega kralja Petra II. Karadordevića in prvega kraljevskega namestnika kneza Pavla Karadordevića.¹³¹ Predstavili sta njegovo življenje in opozorili na njegov ugled in veljavo v tujini ter na njegovo široko kulturno obzorje, humanitarno delovanje in pokroviteljstvo številnih kulturnih, športnih in socialnih ustanov.¹³² Nekdanji predsednik vlade Anton Korošec je še iz konfinacije na Hvaru kraljici Mariji in predsedniku vlade Nikoli Uzunoviću poslal sožalni telegram, njegovo politično precej bolj pomembno sporočilo pa je bilo sožalje knezu Pavlu. Korošec je hkrati pozdravil njegovo imenovanje v kraljevo namestništvo. 14. oktobra 1934 je ob prihodu ladje Dubrovnik s kraljevo krsto v Split, kamor so ga povabili iz Beograda, podal izjavo, ki je imela močan odmev. Poudaril je, da je treba, ko cela Jugoslavija joče za umrlim kraljem, vse drugo pozabiti. Delati in živeti je treba za Jugoslavijo.¹³³ Ko je dva dni kasneje večji del Slovenije in podnožje gora v hrvaškem Zagorju in Bosni pobelil sneg, je *Jutro* v tem videlo pietetno prispodobo. 16. oktobra 1934 so namreč mrtvega kralja sprejeli v Beogradu. In na ta tragični dan "se je razjokalo celó nebo in v gostih kosmičih pobelilo težko preizkušeno zemljo s kristalnimi solzami svojega globokega sočutja ...".¹³⁴

Na kraljevo smrt so se odzvali tudi v drugih delih slovenske politike. *Delavska politika* je po poročilu o njegovi smrti¹³⁵ zapisala, da je "zavratni umor kralja Aleksandra /.../ povsem zločinski, plod nacionalističnih elementov". – "Atentat je bil absolutno naperjen le poroti sporazumevanju doma in med narodi, torej proti miru."¹³⁶ Prizadetost in žalost ob Aleksandrovi smrti – najsijajnejše zvezde Kraljevskega Doma Karadordevićev¹³⁷ – so izrazili tudi gibanje Bojevnikov, gibanja, zbrana ob glasilih *Borba*, *Slovenija*, *Pobod* in *Prelom* ter Hoderovi

¹³⁰ "Francija – Jugoslavija: glas iz večnosti: zadnji neizgovorjeni govor pokojnega kralja", "Govor škofa dr. Rožmana po radiu: zločin nad vladarjem – trojen greh", *Ponedeljski Slovenec*, 15. 10. 1934, št. 42, str. 3.

¹³¹ "Nj. Vel. kralj Peter II.", *Jutro*, 10. 10. 1934, št. 233, str. 2, "Nj. Vis. Knez Pavle", *Jutro*, 12. 10. 1935, št. 235, str. 2; "Nj. Vel. kralj Peter II. v domovini", *Slovenec*, 13. 10. 1934, št. 233, str. 1, "V pozdrav Nj. Vis. Knezu Pavlu", *Slovenec*, 14. 10. 1934, št. 234a, str. 1. Glej tudi "Veličasten sprejem v Sloveniji", *Slovenec*, 13. 10. 1934, št. 233, str. 1.

¹³² "Kraljevi državni namestniki do polnoletnosti kralja Petra II.", *Jutro*, 11. 10. 1934, št. 234, str. 3; "Kraljevski namestniki", *Slovenec*, 11. 10. 1934, št. 231, str. 3.

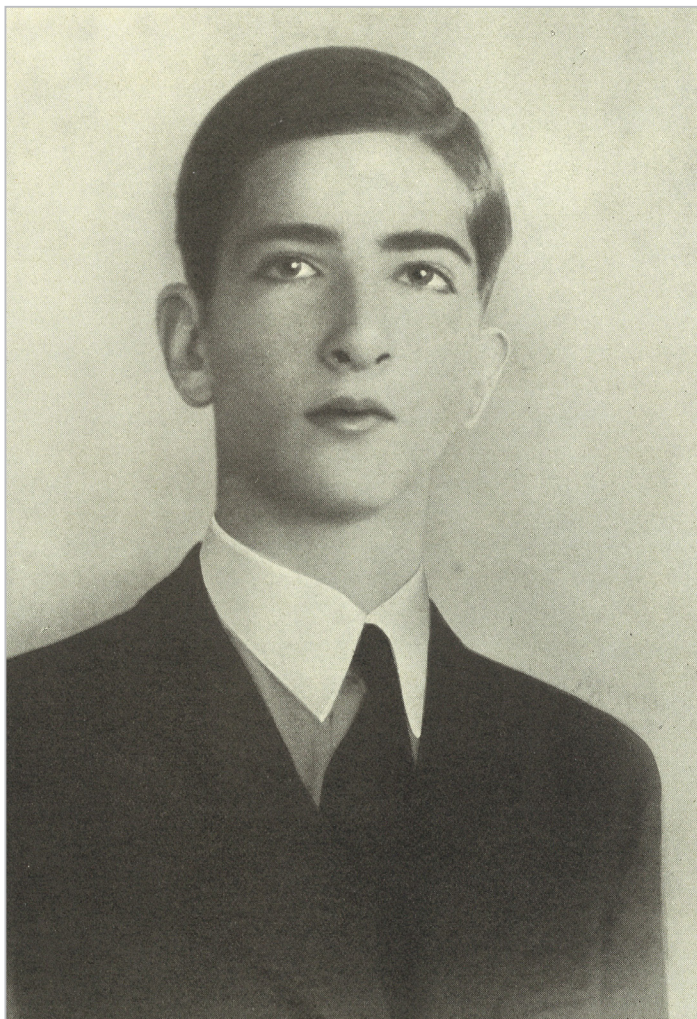
¹³³ Rahten, *Anton Korošec*, str. 361.

¹³⁴ "Bela žalost sredi oktobra", *Jutro*, 17. 10. 1934, št. 239, str. 5.

¹³⁵ "Jugoslovanski kralj Aleksander I. umorjen", *Delavska politika*, 13. 10. 1934, št. 81, str. 1.

¹³⁶ "Po zavratnem umoru kralja Aleksandra", *Delavska politika*, 17. 10. 1934, št. 82, str. 1–2.

¹³⁷ "Med belim marmorjem Oplenca ...", *Edinost*, 27. 10. 1934, št. 35, str. 1.

Kralj Peter II. Karađorđević (*Spo-minski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, Josip Mal in France Stele (Ljubljana, 1939), str. [9])

Borbaši. Obenem so pozdravili novega kralja Petra II. Karađorđevića.¹³⁸ Gibanje, zbrano ob *Borbi*, je pripisalo, da Slovence v tej gnusni tragediji lahko navdaja

¹³⁸ "Naš kralj – padel", *Bojevniki*, 15. 10. 1934, št. 10, str. 1; *Borba*, 12. 10. 1934, št. 41, str. 1, "Živel kralj Peter II.!", prav tam, str. 2, "Slava vitežkemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju", *Borba*, 19. 10. 1934, št. 42, str. 1, "Aleksander Veliki Jugoslovanski", *Borba*, 26. 10. 1934, št. 43, str. 1, "Po smrti – vstajenje!", *Borba*, 2. 11. 1934, št. 44, str. 1; "Ob veliki tragediji", *Slovenija*, 19. 10. 1934, št. 42, str. 1; "Viteški kralj Aleksander I. Zedinitelj", *Poboda*, 13. 10. 1934, št. 41, str. 1; "+", "De profundis", *Prelom*, 11. 10. 1934, št. 39, str. 1, 2, "Čuvajmo Jugoslavijo!", *Prelom*, 25. 10. 1934, št. 41, str. 1; "Nj. Vel. kralj Aleksander I.", "Živel Nj. Vel. kralj Peter II.", *Edinost*, 13. 10. 1934, št. 33, str. 1, 2, "Med belim marmorjem Oplenca ...", *Edinost*, 27. 10. 1934, št. 35, str. 1.

Prvi kraljevski namestnik knez Pavle Karadordević (*Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, Josip Mal in France Stelè (Ljubljana, 1939), str. [11])

le eno: da med morilci "*naše slovenske roke ni bilo*".¹³⁹ *Slovenija* se je obtožujoče zgražala "nad demonskimi človeškimi goni, ki jim ni nič sveto in se ne ustavijo niti pred osebo suverena in predstavnika naroda. Taka miselnost mora vesti v boj vseh proti vsem."¹⁴⁰ Smrt kralja – mučenika je vidno obeležil tudi Akademski agrarni klub Njiva.¹⁴¹

¹³⁹ "Jugoslavija in zločinski strelji", *Borba*, 26. 10. 1934, št. 43, str. 2.

¹⁴⁰ "Ob veliki tragediji", *Slovenija*, 19. 10. 1934, št. 42, str. 1.

¹⁴¹ † Naš kralj – mučenik", "Viteški kralj Aleksander I. – Zedinitelj", *Gruda*, oktober 1934, št. 10, str. 299, 300.

Čas kraljevskega namestništva

Odnos slovenske politike do Karađorđevićev se je odtlej razvijal ob liku mrtvega kralja. Osredinjal se je v Pavlu in kralju Petru II. Vse do svoje smrti, 14. decembra 1940, ga je uravnaval Anton Korošec, ki se je sredi leta 1935 vrnil v jugoslovanski politični vrh.¹⁴² Zagotavljal je slovensko zvestobo dinastiji in hvalil Pavlovo politično modrost v zunanji politiki.¹⁴³ Privrženost dinastiji, knezu Pavlu in kralju Petru II. je izrekal tudi slovenski del Jugoslovanske radikalne zajednice, v katero se je leta 1935 združila nekdanja SLS,¹⁴⁴ Korošec pa ga je, ob podpredsedniškem mestu vladajoče vsedržavne stranke, vodil. Po njegovi smrti je strankin odnos do karađorđevićevstva nadaljeval Koroščev naslednik dr. Fran Kulovec.¹⁴⁵ Vdanost in zvestobo dinastiji, Pavlu in kralju Petru II. so v katoliškem taboru izrekli še katoliški akademiki in med njimi Stražarji – študenti, zbrani ob glasilu *Straža v viharju*, ter Mladci, katoliški dijaki, zbrani ob glasilu *Mi mladi borci*. Mladci so še poudarili, da je treba na kralja gledati ne le z državnega, temveč tudi z verskega stališča. Kot katoličanom so jim bili spoštovanje, poslušnost, ljubezen, zvestoba in molitev glavne dolžnosti do vladarja.¹⁴⁶ Drugače pa je katoliški tabor, tako kot ob V. katoliškem shodu leta 1923, v drugi polovici tridesetih let znova odmevno manifestiral vzajemnost s karađorđevićevo dinastijo ob mogočnem prvem mednarodnem katoliškem mladinskem taboru 26.–29. junija 1938 v Ljubljani. Pokrovitelj tabora je bil kralj Peter II., 29. junija pa so mu prisostvovali knez namestnik Pavle, njegova soproga kneginja Olga ter celoten jugoslovanski državni in politični vrh.¹⁴⁷ Nov pozdrav Karađorđevićem je veljal ob dvajsetletnici Jugoslavije 1. decembra 1938, ko je *Slovenec* na prvi strani objavil tudi fotografije Petra II., Aleksandra, Petra I. in nov slovenski prevod državne himne Bože pravde.¹⁴⁸ Knezu Pavlu je priznanje in hvaležnost

¹⁴² Rahten, *Anton Korošec*, str. 30; Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 265. Glej tudi *Abčimovi spomini*, str. 150–151.

¹⁴³ Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji*, str. 468, 509. Prim. tudi "Dr. Korošec slovenski mladini", *Slovenec*, 8. 3. 1940, št. 56, str. 1.

¹⁴⁴ Perovšek, *Politika in moderna*, str. 74; "Minister dr. Krek o našem zunanje-političnem položaju", *Slovenec*, 9. 5. 1940, št. 104a, str. 5, "Mogočen shod naše stranke v Mariboru", *Slovenec*, 7. 5. 1940, št. 102a, str. 2.

¹⁴⁵ "Novo vodstvo JRZ v Sloveniji", *Slovenec*, 18. 12. 1940, št. 291a, str. 8, "Smernice našega političnega vodstva", *Slovenec*, 4. 2. 1941, št. 28a, str. 5, "Dr. Kulovec govori o vprašanjih naše politike", *Slovenec*, 18. 2. 1941, št. 40a, str. 2.

¹⁴⁶ "Slovenski akademiki manifestirajo za kralja in državo", *Slovenec*, 9. 4. 1940, št. 80a, str. 3; "Slovenski akademik je spregovoril", "Izjava sprejeta na zboru slovenske akademske mladine univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani dne 8. aprila 1940", "Brzjavke", *Straža v viharju*, 11. 4. 1940, št. 27, str. 111, 112; "Njegovemu Veličanstvu kralju Petru II.!", *Mi mladi borci*, 28. 3. 1941, št. 29, str. 113, "Svojemu kralju", *Mi mladi borci*, 4. 4. 1941, št. 30, str. 118.

¹⁴⁷ "Najveličastnejši tabor v slovenski zgodovini", *Slovenec*, 30. 6. 1938, št. 147a, str. 1–5.

¹⁴⁸ "Dvajset let naše svobode in državne samostojnosti", *Slovenec*, 1. 12. 1938, št. 277a, str. 1.

Prvi kraljevski namestnik knez Pavle Karadordevič (sedi v sredini), na njegovi desni kneginja Olga, v ospredju Anton Korošec na prvem mednarodnem katoliškem mladinskem taboru v Ljubljani (*Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, Josip Mal in France Stele (Ljubljana, 1939), str. 107)

za njegovo politično modrost posebej izrekel ob njegovih rojstnih dnevih 28. aprila 1939 in 1940.¹⁴⁹ Naj omenimo še celostransko poročilo o množičnem in prisrčnem sprejemu kneza Pavla in kneginje Olge 15. maja 1939 na Rakeku in v Ljubljani, ko sta se preko Slovenije vračala v Beograd z obiska v Italiji.¹⁵⁰ Dan pred tem je predsednik Senata Kraljevine Jugoslavije Anton Korošec na taboru slovenske mladine v Celju znova izrekel zvestobo in zaupanje dinastiji Karadordevičev.¹⁵¹

V drugi polovici tridesetih let je povezanost s karadordevičevsko dinastijo seveda živela tudi pri liberalcih, poudarili pa so jo tudi v drugih delih sloven-

¹⁴⁹ "Ob rojstnem dnevu – priznanje in hvaležnost", *Slovenec*, 28. 4. 1939, št. 97a, str. 1, "Rojstni dan kneza-namestnika: 1893–1940", *Slovenec*, 28. 4. 1940, št. 97, str. 1.

¹⁵⁰ "Knez-namestnik Pavle in kneginja Olga sta bila v Ljubljani nad vse prisrčno sprejeta", *Slovenec*, 16. 5. 1939, št. 111a, str. 1–2.

¹⁵¹ "Mladi kralj, mlada država: njima zvesto ob strani idealna mladina", *Slovenec*, 16. 5. 1939, št. 111a, str. 2.

Naslovnica *Slovenca* ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije (*Slovenec*, 1. 12. 1938, št. 277a, str. 1)

skega političnega prostora.¹⁵² Izjema so bili komunisti, nekateri subjekti pa se o dinastiji niso izražali. Na liberalni strani so leta 1938 pred rojstnim dnevom kralja Petra II. svečano izjavili, da je Jugoslavija "*nastala s krvjo Karadžordevičev. Ob njej in na njej je rasla in brez nje je ni. To naj sliši ob rojstnem dnevu našega kralja svet, tega naj se zaveda domovina*". S tem smo povedali vse, kar nam je na

¹⁵² "Beseda jugoslovenskih nacionalistov", *Jutro*, 22. 8. 1935, št. 193, str. 1, "Praznik naprednih fantov", *Jutro: ponedeljska izdaja*, 13. 9. 1937, št. 37, str. 1; "Za našim vodnikom", *Glas naroda*, 14. 4. 1935, št. 1, str. 1.

srcu."¹⁵³ Tako kot *Slovenec*, je tudi *Jutro* ob dvajsetletnici Jugoslavije zaklicalo karadordevičevski dinastiji in objavilo fotografije Petra I., Petra II. in Aleksandra I.¹⁵⁴ Enako je tesno povezanost z dinastijo izrazilo ob rojstnih dnevih kneza Pavla 28. aprila 1939 in 1940,¹⁵⁵ poročalo pa je tudi o že omenjenem sprejemu kneza Pavla in kneginje Olge 15. maja 1939 na Rakeku in v Ljubljani.¹⁵⁶ Prav tako je slavnostno obeležilo odkritje spomenika Aleksandru I. v Ljubljani. Spomenik je odkril kralj Peter II., svečanosti pa so se ob slovenskem političnem družbenem in cerkvenem vrhu udeležili še knez Pavle, kneginja Olga, njuna sinova Aleksander in Nikola, člani vojaškega in civilnega kraljevskega doma, visoki predstavniki vojske in vrh slovenskega političnega, upravnega in družbenega življenja. Spomenik so odkrili ob ogromni udeležbi ljudstva. Obe glasili sta podrobno opisali potek svečanosti.¹⁵⁷ *Jutro* je pripravilo tudi pregled vseh spomenikov kralju Aleksandru v Sloveniji.¹⁵⁸ Pred odkritjem spomenika je liberalno-radikalna *Slovenska beseda* opozorila, da bo 6. septembra 1940 "dopolnil naš kralj Peter II. 17. leto svojega življenja. S tem dnem bo prestopil v zadnje leto svoje kraljevske mladostnosti, katero ga pelje k velikemu in odgovornemu prevzemu vladarske dolžnosti."¹⁵⁹ To sta na njegov rojstni dan poudarila tudi *Slovenec* in *Jutro*.¹⁶⁰

Slovo od Karadordevičev

V letu, ko se je približeval "veliki dogodek kraljeve polnoletnosti",¹⁶¹ jo je pred dejansko 27. marca 1941 prehitel državni udar. Petra II. so razglasili za polnoletnega in pripadla mu je kraljevska oblast. Knez Pavle je odstopil in se umaknil

¹⁵³ "Živel narod, živel kralj!", *Kmetijski list*, 31. 8. 1938, št. 35, str. 1.

¹⁵⁴ "Dvajset let svobodne in zedinjene Jugoslavije", *Jutro*, 1. 12. 1938, št. 279, str. 1.

¹⁵⁵ "Naši kraji in ljudje: rojstni dan Nj. Vis. kneza namestnika", *Jutro*, 28. 4. 1939, št. 98, str. 3, "Rojstni dan Nj. Vis. Kneza namestnika", *Jutro*, 28. 4. 1940, št. 98, str. 1.

¹⁵⁶ "Povratak kneza namestnika iz Italije", "Naši kraji in ljudje: povratak kneza namestnika iz Italije", *Jutro*, 16. 5. 1939, št. 112, str. 1, 3.

¹⁵⁷ "Nj. Vel. kralj Peter II. je osebno odkril spomenik svojemu viteškemu očetu kralju Aleksandru I. v srcu Slovenije", "Potek nepozabnih slovesnosti", "Ob spomeniku v Zvezdi", "Kralj in knez-namestnik prisrčno pozdravljena", "Govor predsednika dr. Pipenbacherja", "Župan dr. Adlešič vzame spomenik v varstvo", "Mogočna in iskrena prisega zvestobe", "Cvet slovenske mladine", "Slavnostni koncert", *Slovenec*, 7. 9. 1940, št. 205a, str. 1–4; "Mladi kralj je odkril spomenik Viteškega kralja Zedinitelja", "Svečano odkritje spomenika", "Spomenik v varstvu občine", "Polaganje vencev", "Slavnostni koncert", *Jutro*, 7. 9. 1940, št. 209, str. 1–3.

¹⁵⁸ "Spomeniki Viteškega kralja v Sloveniji", *Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 5–7.

¹⁵⁹ "Živel kralj Peter II!", *Slovenska beseda*, 2. 9. 1940, št. 9, str. 1.

¹⁶⁰ "Priprava našega kralja na odgovorno vladarsko delo", *Slovenec*, 6. 9. 1940, št. 204a, str. 1; "Dan kraljevskega slavlja", "Mladi kralj stopa v leto polnoletnosti", *Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 1, 3.

¹⁶¹ "H govoru ministra dr. Kulovca", *Jutro*, 6. 2. 1941, št. 31, str. 1. Glej tudi "Smernice našega političnega vodstva", *Slovenec*, 4. 2. 1941, št. 28a, str. 5.

Kip kralja Aleksandra I. Karađorđevića na Kongresnem trgu v Ljubljani (*Jutro*, 6. 9. 1940, št. 208, str. 3)

v tujino. Tedaj so v Sloveniji še zadnjič preden je njen jugoslovanski del zajel vrtinec nove svetovne vojne navdušeno manifestirali za kralja in Jugoslavijo ter Petru II. izrazili vdanost in zvestobo.¹⁶² Nato sta odnos Slovencev do kralja

¹⁶² "Nj. Vel. kralj Peter II. na prestolu", "Ljubljana in vsa Slovenija manifestira za kralja in Jugoslavijo", "Slovenski katoliški akademiki kralju Petru II.", "Manifestacije akademske mladine", "Pozdrav bana dr. Natlačena v imenu vse Slovenije", "Oklic ljubljanskega župana", "Beseda naše mladine ob nastopu kralja Petra II.", "Velike manifestacije za kralja Petra v Celju", "Pozdravi mlademu kralju", "Vsi združeni okoli prestola", *Slovenec*, 28. 3. 1941, št. 72a, str. 1–4, "Izrazi vdanosti in zvestobe kralju Petru II.", "Maribor je navdušeno manifestiral za mladega kralja Petra II.", "Celje navdušeno pozdravilo nastop Nj. Vel. kralja Petra II.", "Brzjavke in čestitke kralju Petru II.", *Slovenec*, 29. 3. 1941, št. 73a, str. 2–3, "Naš narod v važnem trenutku", "Svečana seja Gasilske zajednice v Ljubljani", *Slovenec*, 30. 3. 1941, št. 74, str. 1, 2; "Njegovemu Veličanstvu kralju Petru II.!", *Mi mladi borci*, 23. 3. 1941, št. 29, str. 113, "Svojemu

Kralj Peter II. Karadorđević 9. avgusta 1939 na vrhu Triglava (*Jutro*, 13. 8. 1939, št. 187, str. 3)

in Karadorđevićev krojili drugačna idejna in politična dinamika in vojna, ki je vodila k njihovi formalni ločitvi od dinastije z razglasitvijo Federativne ljudske republike Jugoslavije 29. novembra 1945. Karadorđevićevska doba se je končala.

kralju", *Mi mladi borci*, 4. 4. 1941, št. 30, str. 118; "Živel kralj Peter II! Živela Jugoslavija!", "Brzovjaki bana dr. Natlačena", "Navdušena Ljubljana", "Proglas ljubljanskega župana", "Sokolski večerni pohod skozi Ljubljani", "Kralj Peter II. – pomlad Jugoslavije", "Ljubljana je objela svojega kralja", "Veličastne manifestacije v Celju", *Jutro*, 28. 3. 1941, št. 74, str. 1–3, "Slovenija kralju in vladi", *Jutro*, 29. 3. 1941, št. 75, str. 3–4; J. P. (Josip Petejan), "Novi dobi naproti", "Ob nastopu vladanja Petra II.", "Veličke manifestacije po vsej državi", *Delavska politika*, 29. 3. 1941, št. 35, str. 1. – V *Slovencu* in *Jutru* so privrženost in vdanost Petru II. izrazili tudi pesniki ("Izliv srca kralju Petru II.", *Slovenec*, 28. 3. 1941, št. 72a, str. 4, Franjo Neubauer, "Ti bodi sreča naša!", *Slovenec*, 30. 3. 1941, št. 74, str. 2; Anton Debeljak, "Kralju Petru II.", *Jutro*, 28. 3. 1941, str. 3).

Slovenci so novo dinastijo, ki jim je zavladala z oblikovanjem jugoslovanske kraljevine, v večinskem delu svoje politike sprejeli. Tudi v republikansko usmerjenih strankah, razen v posameznih primerih, do Karađorđevićev niso izražali posebnega nasprotovanja. Med ljudstvom je sicer tudi prihajalo do zavračanja monarhije in njenih kraljevskih predstavnikov – spomnimo naj na upor slovenskih vojakov julija 1919 v Mariboru in veliko socialnodemokratsko stavko julija 1919, šenčurske dogodke maja 1932 ter druge primere izražanja nenaklonjenosti in prezira¹⁶³ – vendar lahko rečemo, da je med slovensko politiko in Karađorđevići vladalo sobivanje. "Drugo vprašanje pa je, kakšna so bila intimna razmišljanja v slovenskih meščanskih krogih, ali pa, kako je spremembo dinastije sprejelo konservativno misleče prebivalstvo na podeželju."¹⁶⁴ A vladar se je lahko oprl na za to vedno pripravljene slovenske politike ene ali druge barve, pripadniki dinastije so radi prihajali na oddih v Slovenijo, obiskovali gore in bili pristrčno sprejeti. Bled in Brdo sta bila večkrat kraja pomembnih političnih odločitev – Bled je bil tudi kraj rojstva princa Andreja, kralj Aleksander je rad lovil v Krmi na Gorenjskem in v Kamniških Alpah, njegovo smrt pa so Slovenci občutili tudi kot svojo žalost. Do dinastije je obstajalo spoštovanje. Svoj vpliv sta imela tudi zgodovinska privajenost na monarhistično vladavino in vrednostno politično razumevanje Karađorđevićev kot mejnikov s habsburško dobo. Karađorđevići so s Slovenci imeli srečno roko.

¹⁶³ Matija Škerbec, *Šenčurski dogodki* (Kranj, 1937), str. 176–178, prim. tudi str. 180; Milan Ževart, "Vojaški upor v Mariboru julija 1919", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7, št. 1–2 (1967), str. 132–133; Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji*, str. 133, 397. Glej tudi v tej številki objavljeno razpravo Staneta Grande, "Zamenjava dinastije v zgodovinskem spominu Slovencev".

¹⁶⁴ Rahten, *V prab strti prestol*, str. 74.

Jurij Perovšek

**THE KARADORĐEVIĆS AND SLOVENIAN POLITICAL PARTIES,
1918–1941**

SUMMARY

Prior to the formation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (the Kingdom of SHS) on 1 December 1918, Slovenian politics was dominated by republican sentiment. The latter was characteristic especially of the Catholic All-Slovenian People's Party (VLS) and the Yugoslav Social Democratic Party. Despite the VLS giving way to a monarchist position even before the formation of the Kingdom, it had always recognised the great services of the Karadorđevićs to the Serbian nation. The Liberals, or the Yugoslav Democratic Party (JDS), defended a hard monarchist position and a revering attitude towards the dynasty.

In the Kingdom of the SHS, the existing Slovene parties mainly followed their established ideological and political guidelines. The question of monarchy or republic was at first only a matter of vacillation in the VLS (from 1920 the Slovene People's Party, SLS), but the party's chief and the leading Slovene politician in the first Yugoslav state, Dr Anton Korošec, at the time of the adoption of the constitution in 1921, reoriented the party towards a republican mentality and convinced his followers to be loyal supporters of the dynasty.

In the period between 1919–1920, three new parties were formed in Slovenia. The liberal Autonomous Agricultural Party and the National Socialist Party joined the existing ones, while the Marxist camp formed the Workers' Socialist Party for Slovenia, which merged with the Socialist Workers' Party of Yugoslavia (the Communists). Both liberal parties declared themselves in favour of a monarchy, while the Communists showed preference towards a republic.

Slovenian politics made its attitude towards the Karadorđevićs widely known on the occasion of the first official visit of the heir to the throne, Alexander, to Slovenia at the end of June 1920. The ruling Catholic movement in Slovenia gave him a magnificent reception. Both leading parties, the SLS and the JDS, welcomed Alexander with festive editions of their newsletters. The social-democratic newspaper *Naprej* seized this opportunity to jab them with the remark that they were both involved in a "a competition in servility, which is just as it was when the Habsburgs still ruled us". The Liberal side achieved a political triumph, linked to the dynasty, in August 1922, when the royal couple took part in the First Yugoslav Rally of all branches of the Sokol society held in Ljubljana. In August 1923, it was the Catholics' turn to triumph as they succeed-

ed in convincing King Alexander to attend the Vth Catholic Rally in Ljubljana.

The adoption of the Constitution in 1921, enshrining unitarism, centralism and monarchy, resulted in the relationship between Slovenian politics and the Karađorđevićs in the 1920s embracing *monarchism-republicanism* characteristics. On the monarchist side, which included the Slovenian radicals, Orjuna and the short-lived liberal National Progressive Party and Šusteršič's National People's Party, the revering attitude towards the dynasty was maintained. Catholic and liberal policies stood out. The Republican side, represented by the entire Marxist camp and, in the first half of the 1920s, by the Association of Slovene Autonomists, Novačan's Slovene Republican Party and Prepeluh-Lončar's Slovene Republican Party of Peasants and Workers, was largely content with expressing its attitude towards the dynasty by emphasizing republican principles. All things considered, Slovenian parties closely followed the events and milestones connected with the Karađorđević dynasty. Most political newspapers reported on the failed assassination of Alexander on 29 June 1921. Less than two months later, the death of Peter I Karađorđević on 16 August 1921 marked a poignant farewell for the first Yugoslav king. At the same time, a new ruler, Alexander I Karađorđević, was welcomed. The Catholic newspaper *Slovenec* and the liberal paper *Jutro* (*Morning*) reported extensively on his marriage to Princess Maria of Romania on 8 June 1922, while various party newsletters also reported on the birth of their sons – Crown Prince Peter, 6 September 1923, and princes Tomislav and Andrew, 19 January 1928 and 28 June 1929. On 1 December 1928, the front page of *Slovenec* highlighted the tenth anniversary of the founding of the Yugoslav state with a prominent picture of King Alexander in its centre.

The 1920s saw the political end of the royal dictatorship. On 6 January 1929, the country's name was changed to the Kingdom of Yugoslavia. With the exception of the Communists, the dictatorship was welcomed by all Slovene parties, or they refrained from any particular assessment of it and its measures. The Communist Party later called Alexander's dictatorship "bloody", because of the measures that befell its members. The contemporary royal Prime Minister, Anton Korošec, supported the King by participating in the government of the sixth-of-January regime until September 1930. After that, the Catholic Party's representative in the government was engineer Dušan Serbec. From September 1931 until his death on 9 October 1934, the King was supported by liberal politics. During this period, Korošec lost the king's trust by issuing the well-known federalist Slovenian Declaration (*Slovenska deklaracija*), formulated at the turn of 1932/1933. Korošec and the most prominent representatives of the former party top were sent to confinement, which ended only after the King's death. Despite the imprisonment, Korošec had a special status in the King's eyes. The King still believed in his loyalty and seriously counted on renewed cooperation with him. Korošec agreed to it. For him, among other things, the

principle of the monarchy and the Karadordević dynasty was indisputable. He was at the King's disposal.

In the first half of the 1930s, Slovenian politics celebrated the tenth anniversary of Alexander II's reign in August 1931. The following month, the memory of King Peter I the Liberator was commemorated in Slovenia. A monument with him on horseback was unveiled in front of the Ljubljana Town Hall. This was the first of two of the most prominent historical monuments from the inter-war period in Slovenia, namely to the Yugoslav kings Peter I and Aleksandar I Karadordević. Alexander's monument was unveiled on September 1940 in Ljubljana's Kongresni Trg Square. In the initial days of the occupation of Ljubljana, the Italian occupier savagely destroyed them.

The assassination of the King and his death in Marseille hit the Slovenian, Yugoslav and international space with full force. The two main political forces, the ruling Liberal and the Catholic parties, reacted with great sensitivity to the death of their ruler. They historically elevated Alexander to unifier and builder of Yugoslavia, and emphasized his military career and statesmanship and his introducing a dictatorship. At the same time, they welcomed the new underaged King Peter II Karadordević and the first royal deputy, Prince Pavel Karadordević. They pointed out his reputation and prestige abroad and his broad cultural horizon, his humanitarian work and his patronage of numerous cultural, sporting and social institutions. Other parts of Slovenian politics also reacted to the King's death.

The attitude of Slovenian politics towards the Karadordevićs later evolved around the figure of the dead king. It centred on Paul and King Peter II. Until his death on 14 December 1940, it was regulated by Anton Korošec, who returned to the Yugoslav political summit in mid-1935. He assured Slovene loyalty to the dynasty and praised Paul's political wisdom. After his death, the attitude towards the Karadordevićs was continued by Korošec's successor, Dr Fran Kulovec. At the same time, the Catholic camp resoundingly manifested its mutuality with the Karadordević dynasty at the First International Catholic Youth Camp in Ljubljana at the end of June 1938. The camp was sponsored by King Peter II and attended by Deputy Prince Pavle, his wife Princess Olga and the entire Yugoslav state and political leadership. A new greeting was given to the Karadordevićs on the occasion of the 20th anniversary of Yugoslavia on 1 December 1938.

In the second half of the 1930s, the connection with the Karadordević dynasty was lively also among liberals, and prominent also in other parts of the Slovenian political space. An exception was the communists, while some subjects refrained from commenting on the dynasty. The Karadordević dynasty was congratulated also from the liberal side at the 20th anniversary of Yugoslavia.

After the military putsch of 27 March 1941, Slovenia for the last time, before the Yugoslav part of the country was engulfed in the maelstrom of the new

world war, enthusiastically demonstrated for the King and for Yugoslavia, and expressed its loyalty and allegiance to Peter II. Thereafter, Slovenes' attitude towards the King and the Karađorđevićs was shaped by different ideological and political dynamics and by the war that led to their formal separation from the dynasty in 1945. The Karađorđević era ended with the Second World War.

The Slovenes accepted the new dynasty, which gained command over them with the formation of the Yugoslav kingdom, in most of their policies. There seemed to be a coexistence between Slovenian politics, Slovenians and the Karađorđevićs. Historical habituation to monarchist rule and the value-based political understanding of the Karađorđevićs as landmarks with the Habsburg era also played a role in this. The Karađorđevićs were in luck with Slovenes.

VIRI IN LITERATURA

Muzej novejšje zgodovine Celje, fototeka Josip Pelikan

- Avtonomist** – Ljubljana, letniki 1921–1923.
Bojevniki – Ljubljana, letnik 1931, 1933, 1934.
Borba – Maribor, letnik 1934.
Delavska politika – Maribor, letnik 1931, 1934, 1941.
Domoljub – Ljubljana, letnik 1918.
Edinost – Ljubljana, letnik 1934.
Edinost – Trst, letnik 1903.
Gruda – Ljubljana, 1934.
Ilustrirani Slovenec – Ljubljana, letnik 1926, 1929, 1931.
Jutro – Ljubljana, letniki 1921–1923, 1928–1931, 1933–1935, 1937–1941.
Kmetijski list – Ljubljana, letnik 1921.
Kmetijski list – Ljubljana, letnik 1926, 1928, 1938.
Ljubljanski škofijski list – Ljubljana, letnik 1919, 1921.
Ljudski dnevnik – Ljubljana, letnik 1923.
Mi mladi borci – Ljubljana, letnik 1941.
Naprej – Ljubljana, letnik 1918, 1920, 1921.
Narodni dnevnik – Ljubljana, letnik 1925.
Narodni list – Celje, letnik 1910.
Nova pravda – Ljubljana, letnik 1920, 1921.
Orjuna – Ljubljana, letnik 1923, 1924.
Pobod – Ljubljana, letnik 1934.
Ponedeljek – Ljubljana, letnik 1930.
Ponedeljski Slovenec – Ljubljana, letnik 1934.
Prelom – Ljubljana, letnik 1934.
Radikalni glasnik – Ljubljana, letnik 1923.
Slovenec – Ljubljana, letniki 1918, 1920–1923, 1928–1931, 1934, 1938–1941.
Slovenija – Ljubljana, letnik 1934.
Slovenska beseda – Ljubljana, letnik 1940.
Slovenski list – Ljubljana, letnik 1931.
Slovenski narod – Ljubljana, letniki 1918, 1920–1922.
Straža v vibarju – Ljubljana, letnik 1940.
Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani – Ljubljana, letnik 1918.

.....

Adamič, Marjeta ... [et al.] (ur.), *Viri za zgodovino Komunistične stranke na Sloven-*

- skem v letih 1919–1921* (Ljubljana, 1980).
- Crnković, Branko, Čačković, Antun**, *Njegovo veličanstvo kralj Aleksandar I, kao graditelj jugoslovenskog jedinstva, kao državnik, vojnik i vojskovođa: fragmentarna studija* (Zagreb, 1932).
- Filipič, France**, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 1* (Ljubljana, 1981).
- Filipič, France**, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 2* (Ljubljana, 1981).
- Gašparič, Jure**, "Knez Eulenburg na ljubljanskem dvoru: afera nesojenega ljubljanskega župana Antona Peska", *Zgodovina za vse* 8, št 1, (2001), str. 59–69.
- Gašparič, Jure**, *SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935* (Ljubljana, 2007).
- Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin (ur.)**, *Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuščine Ivana Abčina* (Ljubljana, 1999).
- Grdina, Igor**, *Ivan Hribar: "jedini resnični radikalec slovenski"* (Ljubljana, 2010).
- Hribar, Ivan**, *Moji spomini: II. del* (Ljubljana, 1984).
- Janković, Dragoslav, Krizman, Bogdan (ur.)**, *Grada o stvaranju jugoslovenske države: 1. I.–20. XII. 1918: tom II* (Beograd, 1963).
- Jegličev dnevnik: znanstvenokritična izdaja**, ur. Blaž Otrin in Marija Čipić Rehar (Celje–Ljubljana, 2015).
- Kardelj, Edvard**, *Zbrana dela: prva knjiga: maj–junij 1928 – december 1934* (Ljubljana, 1989).
- Klopčič, France**, *Velika razmejitev: študija o nastanku komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in o njeni dejavnosti od maja do septembra 1920* (Ljubljana, 1969).
- Kuhar, Lovro – Voranc, Prežihov**, *Zbrano delo: deseta knjiga: politični spisi: ocene leposlovnih del: dodatek* (Ljubljana, 1983).
- Lokar, Anica**, *Od Anice do Ane Antonove* (Ljubljana, 2002).
- Maleš, Miha (ur.)**, *Spomenik Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju v Ljubljani* (Ljubljana, 1940).
- Mikuž, Metod**, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965).
- Pelikan, Egon**, "Anton Korošec in slovenska manjšina na Primorskem med obema vojnama", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 399–433.
- Perovšek, Jurij**, "Albin Prepeluh in Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev", *Nova revija* 8, št. 81/82 (1989), str. 194–198.
- Perovšek, Jurij**, *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929* (Ljubljana, 1996).
- Perovšek, Jurij**, "Nehvaležna vloga Koroščeve vlade", v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992, 1*, ur. Jasna Fischer ... [et al.] (Ljubljana, 2005), str. 315–318.
- Perovšek, Jurij**, "Politične razmere na Slovenskem leta 1920", *Studia Historica Slove-*

- nica 21, št. 2 (2021), str. 473–502.
- Perovšek, Jurij**, *Politika in moderna: idejnopolični razvoj, delovanje in zareze v slovenski politiki od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne* (Ljubljana, 2022).
- Perovšek, Jurij**, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)*, Viri 13 (Ljubljana, 1998).
- Perovšek, Jurij**, *Samoodločba in federacija: slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941* (Ljubljana, 2012).
- Perovšek, Jurij**, "Slovenci in diktatura kralja Aleksandra leta 1929", v: *Slovenci in devedesete 20. stoletja*, ur. Tomaž Ivešič (Ljubljana, 2022), str. 65–94.
- Perovšek, Jurij**, "Slovenska politika in vprašanje državne ureditve med zasedanjem Ustavodajne skupščine Kraljevine SHS (1920–1921)", *Studia Historica Slovenica* 2, št. 2 (2002), str. 431–445.
- Perovšek, Jurij**, "Slovenski avtonomizem socialistične smeri v letu 1923", *Prispevki za novejšo zgodovino* 34, št. 2 (1994), str. 163–176.
- Perovšek, Jurij**, *Slovenski prevrat 1918: položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 2018).
- Peti katoliški sbod v Ljubljani 1923** (Ljubljana, 1924).
- Pleterski, Janko**, *Pravica in moč za samoodločbo: med Metternichom in Badinterjem: študije, razgledi, preudarki iz petnajstletja po tretji odločitvi Slovencev* (Ljubljana, 2008).
- Pleterski, Janko**, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914–1918* (Ljubljana, 1971).
- Počivavšek, Marija**, "Kralj Aleksander med nami: ,pozdravljen Aleksander, naš kraljevič", v: *Kralj Aleksander med nami*, ur. Marija Počivavšek (Celje, 2009), str. 8–11.
- Prunk, Janko**, *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda* (Ljubljana, 1977).
- Rahten, Andrej**, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022).
- Rahten, Andrej**, "Korošček državnopravni koncept v ustanovni dobi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 327–362.
- Rahten, Andrej**, *Pozabljeni slovenski premier: politična biografija dr. Janka Brejca (1869–1934)* (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2002).
- Rahten, Andrej**, *V prah strti prestol: slovensko dožemanje habsburške dinastije v postimperialni dobi* (Celje, 2023).
- Rahten, Andrej, Antoličič, Gregor (ur.)**, *O zgodovini slovenske krščanske demokracije: spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)* (Ljubljana, 2019).
- Repe, Božo**, "Svoboda duha: zgodovina Univerze v Ljubljani", v: *Univerza v Ljubljani: 100 let: 1919–2019: svoboda duha*, ur. Božo Repe, Igor Papič, Mladen Dolar (Ljubljana, 2019), str. 11–287.
- Ribnikar, Peter (ur.)**, *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb.*

1919 (Ljubljana, 1998).

Sodite po delih!: vsem, ki so dobre volje!: kažipot slovenskih volivcem v boju za slovensko samostojnost (Ljubljana, 1923).

Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, ur. Jože Lavrič, Josip Mal in France Stelè (Ljubljana, 1939).

Stiplovšek, Miroslav, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929: autonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma* (Ljubljana, 2000).

Škerbec, Matija, *Šenčurski dogodki* (Kranj, 1937).

Špelec, Sara, *"Zaboga, saj sem vendar jaz na pol Slovenec!": naš najdražji gost kralj Aleksander I. Karađorđević v slovenski časopisni zapuščini (1918–1934)* (Ljubljana, 2017).

Vidmar, Josip, *Obrazi* (Ljubljana, 1980).

Zečevič, Momčilo, *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929: I. knjiga* (Maribor, 1986).

Zečevič, Momčilo, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977).

Ževart, Milan, "Vojaški upor v Mariboru julija 1919", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7, št. 1–2 (1967), str. 129–133.

Author: **PEROVŠEK Jurij**

Ph.D., Research Counsellor, Emeritus

Andraž nad Polzelo 398, SI–3313 Polzela, Slovenia

Title: **THE KARADORDEVIČS AND SLOVENIAN POLITICAL PARTIES, 1918–1941**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 23 (2023), No. 2, pp. 313–360, 164 notes, 17 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Kingdom of SHS/Yugoslavia, Karadordevičs, King Peter I, King Alexander I, King Peter II, Prince Pavle, Slovenian politics, Dr. Anton Korošec

Abstract: With the creation of the Yugoslav kingdom Slovenians accepted the new dynasty that ruled them in most of their policies. Even in the republican-oriented parties, except in isolated cases, they expressed no particular opposition to the Karadordevičs. While there was rejection of the monarchy and its royal representatives among the people, it can be said that there was coexistence between Slovene politics and the Karadordevičs. King Alexander I Karadordevič was able to rely on politicians from one side or the other who were always ready to cooperate, and for many years he held in high esteem the Catholic champion and leading Slovenian politician in the Kingdom of the SHS/Yugoslavia, Dr Anton Korošec. After the King's death in 1934, Korošec worked successfully with the First Royal Deputy, Prince Pavle Karadordevič. The attitude of Slovenian politics towards the dynasty was marked by respect. Historical accustomation to monarchist rule and the value-based political understanding of the Karadordevičs as landmarks of the Habsburg era also played a role. The Karadordevičs were in luck with Slovenes.